

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav informačních studií a knihovnictví

Studijní program: informační studia a knihovnictví
Studijní obor: Informační studia a knihovnictví

Bakalářská práce

Kristýna Louthanová

**Využívání knihovnických a informačních služeb zdravotně
postiženými : zaměřeno na zrakově postižené**

**Utilization of library and information services by disabled persons :
focused on visually handicapped**

Oponent bakalářské práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 10. května 2010

.....
podpis studenta

Identifikační záznam:

LOUTHANOVÁ, Kristýna. *Využívání knihovnických a informačních služeb zdravotně postiženými : zaměřeno na zrakově postižené = Utilization of library and information services by disabled persons : focused on visually handicapped*. Praha, 2010-05-10. 45 s., 8 s. příl. Bakalářská práce (Bc.). Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Vedoucí bakalářské práce Ludmila Fonferová.

Abstrakt

Předmětem bakalářské práce „Využívání knihovnických a informačních služeb zdravotně postiženými : zaměřeno na zrakově postižené“ je zmapování přístupnosti veřejných knihoven lidem se všemi stupni zrakového postižení. První část má teoretický charakter, v druhé části je provedena analýza služeb několika knihoven z celé České republiky a vyhodnocení využívání těchto služeb zrakově postiženými. [Autorský abstrakt].

Abstract

The purpose of this bachelor work „Utilization of library and information services by disabled persons : focused on visually handicapped“ is to survey availability of public libraries for the people with all degrees of visual affection. The first part has theoretical character, analysis of services in several libraries from all over the Czech Republic is performed in the second part as well as evaluation of these services exploitation by visually disabled persons. [Authors' abstract].

Klíčová slova:

zdravotně postižení, zrakově postižení, veřejné knihovny, knihovnické služby, informační služby

Key words:

disabled people, visually handicapped, public libraries, library services, information services

OBSAH

PŘEDMLUVA	8
1 Teoretická část	9
1.1 Zdravotně postižení v průběhu historie.....	9
1.2 Osoby se zdravotním postižením	10
1.2.1 Terminologie	11
1.2.2 Jak zdravotní postižení vnímáme?	12
1.2.3 Zrakově postižení	14
1.2.4 Zrakově postižení a předsudky.....	15
1.3 Zdravotně postižení a legislativa.....	15
1.3.1 Nejdůležitější dokumenty upravující práva zdravotně postižených...	16
1.3.2 Český právní řád	17
1.4 Technické prostředky umožňující práci s počítačem	17
1.4.1 Softwarové lupy	18
1.4.2 Skenery.....	19
1.4.3 Hlasové výstupy	19
1.4.4 Braillský řádek	20
1.4.5 Další počítačové funkce	21
1.5 Služby knihoven zrakově postiženým uživatelům	21
2 Vybrané veřejné knihovny ČR.....	23
2.1 Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana	23
2.1.1 Problémy KTN podle zrakově postižených uživatelů.....	24
2.2 Městská knihovna v Praze.....	25
2.3 Středočeská vědecká knihovna Kladno.....	26
2.4 Krajská knihovna Karlovy Vary	27
2.5 Krajská knihovna Vysočiny, Havlíčkův Brod	28
2.6 Knihovna Matěje Josefa Sychry, Žďár nad Sázavou	29
2.7 Knihovna Jiřího Mahena v Brně	29
2.8 Městská knihovna v Přerově	30
2.9 Krajská knihovna Františka Bartoše, Zlín.....	30
2.10 Knihovna Petra Bezruče v Opavě	31
2.11 Městská knihovna Kyjov	32
2.12 Městská knihovna v Třebíči	32
2.13 Regionální knihovna Karviná	33
2.14 Srovnání knihoven	33
3 Praktická část	35
3.1 Základní údaje o respondentech.....	36
3.2 Navštěvované knihovny	37
3.3 Návštěvnost knihoven a jejich webových stránek	38
3.4 Výpůjční doba	40
3.4.1 Navrhované řešení.....	41
3.5 Znáte služby knihoven?.....	42
3.5.1 Navrhované řešení.....	43
3.6 Setkal(a) jste se s neprofesionálním přístupem knihovníka?	44
3.7 Zhodnoťte postoj zaměstnanců knihovny ke zrakově postiženým	44
3.8 Celkové hodnocení.....	45
ZÁVĚR	48
POUŽITÁ LITERATURA.....	49

PŘEDMLUVA

Volbu tématu bakalářské práce jsem zaměřila tímto směrem právě proto, že problematika zdravotně postižených osob mě vždy, svým způsobem, zajímala. Mojí motivací k psaní této práce je snaha zmapovat připravenost veřejných knihoven poskytovat služby také lidem se zrakovým postižením. Také bych se chtěla pokusit najít řešení na zlepšení současných podmínek.

Svou práci „Využívání knihovnických a informačních služeb zdravotně postiženými“ jsem zaměřila na osoby se zrakovým postižením. Podle mého názoru zrakově postižení uživatelé knihoven nevyužívají veškeré služby, které jim knihovny nabízí. Proto mým hlavním cílem bylo zjistit, jaké služby knihovny poskytují a jaký je postoj jejich zaměstnanců ke zrakově postiženým. Dále, které z těchto služeb zrakově postižení využívají a jak jsou spokojeni s přístupem zaměstnanců a s fondem knihovny.

Práci jsem rozdělila do třech částí. Na část teoretickou, část popisující vybrané knihovny a praktickou část – vyhodnocení dotazníkového šetření. Teoretická část obsahuje obecné informace o zdravotně postižených. Patří sem terminologie a její historie, legislativa zabývající se zdravotně postiženými a situace v České Republice, knihovnické služby a nejrůznější technologie umožňující zrakově postiženým číst a používat počítače.

Druhá část obsahuje informace o 12 vybraných knihovnách z celé České republiky. Uvádím zde fond knihovny (počet zvukových knih a případně i knih v Braillově písmu), jaké mají technické vybavení pro čtenáře se zrakovým postižením. Dále zde uvádím, jaké služby tyto knihovny zrakově postiženým uživatelům nabízí a jejich návštěvnost ze strany zrakově postižených. Nakonec jsem tyto knihovny porovnála.

V třetí části jsem analyzovala a vyhodnotila dotazníky vyplněné přímo zrakově postiženými. Pomocí dotazníkového šetření jsem zjišťovala, zda lidé se zrakovým postižením navštěvují knihovny a zda využívají všechny jejich služby, které jim poskytují.

Literaturu cituji podle číselných odkazů, podle normy ISO 690.

Děkuji Mgr. Ludmile Fonferové za čas, který mi věnovala a za cenné rady a připomínky.

1 Teoretická část

1.1 Zdravotně postižení v průběhu historie

Vztah ke zdravotně postiženým a obraz o nich jsme si nevytvořili během krátké doby, ale v průběhu mnoha let. Na základě tohoto obrazu vznikají nejrůznější pravidla a podmínky, z nichž nejvýraznější jsou podmínky legislativní.

„Vztah k lidem, kteří se odlišují od ostatních, je tedy v určitém smyslu založen už ve způsobu vývoje osobnosti člověka.“ [22]

V nejstarších typech lidské společnosti je možné se setkat se dvěma přístupy ke zdravotně postiženým osobám. Ty se postupně měnily, ale jejich základ, jejich podstata zůstává až do současnosti. Osoba se zdravotním postižením je buďto prokletá nebo výjimečná, vyvolená.

V prvním případě přímo handicapovaný nebo někdo z jeho blízkých spáchal velký a těžký hřích a postižení je trestem. Často se také věřilo na dědičné prokletí, kdy byla takto postižena rodina po celé generace.

Lidé se zdravotním postižením byli zlí, nedokonalí a proto nežádoucí. S tímto přístupem se v průběhu celé naší historie setkáváme daleko častěji. V druhém případě byl handicapovaný obdařen Boží přízní a jeho prostřednictvím byla projevována právě Boží Vůle. [13]

Tyto dva přístupy, v různě modifikovaných podobách, procházejí celými lidskými dějinami a jsou ovlivňovány informovaností obyvatel převážně o vzniku zdravotního postižení.

V průběhu historie se neměnil jen postoj k handicapovaným, ale i terminologie, jak je lidé bez zdravotního postižení nazývali.

Do 7. st. n. l. lidé osoby se zdravotním postižením nazývali různě. Chudák, lazar, častým označením bylo to, čím byl handicapovaný postižen. Tolerovalo se zabití takové osoby a také odvrhnutí a odložení handicapovaného dítěte.

Do 1. pol. 20. stol. se terminologie výrazně nezměnila, přibylo označení krippl, mrzák, atd. V této době se začalo vyvíjet budování speciálních zařízení, dokonce se

začaly objevovat základy specializované pedagogiky. Ovšem stále se tolerovalo špatné zacházení s handicapovanými – jejich zneužívání a dokonce obchod s nimi.

V 50. – 80. letech 20. stol. se začaly objevovat termíny jako tělesně postižený, zrakově postižený, atd. Dále se rozvíjelo specializované školství, začal se však omezovat přístup k zaměstnávání zdravotně postižených. Ti byli stále v pozici pouhých objektů, pro které jsou vytvářeny a kterým jsou poskytovány speciální organizované služby.

Na konci 20. stol. se terminologie změnila ze zdravotně postiženého na člověka se specifickými potřebami. Začalo se zpřístupňovat vzdělávání a pracovní možnosti pro handicapované, byl podporován jejich vstup do občanského života. Postoj k nim se změnil z objektů na kvalifikované zaměstnance, zaměstnavatele, partnery a objednavatele služeb. [13]

Je vysoce pravděpodobné, že terminologie ovlivňuje postoj společnosti k lidem se zdravotním postižením. Je přirozené, že tento stav není neměnný, stabilní a stálý. Interakce těchto dvou skupin vede ke vzájemnému odvození potřebných informací, které vedou k následným změnám.

Tyto změny nejsou jen vítězstvím osob se zdravotním postižením, ale vítězstvím celé společnosti. Ovšem samostatná změna terminologie nestačí k tomu, aby se změnilo naše myšlení i když i tato změna je sama o sobě podstatná.

1.2 Osoby se zdravotním postižením

Situace ve vztahu k lidem se zdravotním postižením se neustále mění různými směry, pomalu se ale zlepšuje. Zdravotně postižení mají lepší přístup ke vzdělání, zvyšuje se mobilita i kvalita nejrůznějších služeb. Zlepšila se přístupnost budov díky bezbariérovým přístupům, byly vytvořeny nejrůznější vzdělávací programy se zaměřením na problematiku zdravotního postižení. V současné době je dokonce snaha začlenit zdravotně postižené děti do běžných škol. Vznikají nejrůznější kurzy a výuková centra určená přímo zdravotně postiženým. Zlepšuje se i náš celkový postoj k lidem s handicapem.

Přesto přetrvávají tendence, které tuto skupinu obyvatel vylučují ze společnosti. Mnoho lidí je proti handicapovaným zaujato.

V České republice tvoří občané se zdravotním postižením významnou skupinu – minoritu. Podle nejrůznějších kvalifikovaných odhadů se jedná asi o 10 % ze všech obyvatel ČR. Ovšem zdravotní postižení jako takové se dotýká mnohem většího počtu obyvatel. Každý ze zdravotně postižených je totiž v kontaktu s osobami, které nevyžadují speciální péči. Většina postižených také žije ve vlastních rodinách. [10]

1.2.1 Terminologie

Pro každého, kdo se chce zabývat problematikou osob se zdravotním postižením, je patrně nejdůležitější nejprve pojem „zdravotní postižení“ definovat. Ovšem, není to nic jednoduchého. Pravda, tento pojem se nedá přesně definovat a je jisté, že pod ním každý chápeme něco jiného.

Určitá změna však nastává, když vytvoříme spojení osoba se zdravotním postižením. Podle Světové zdravotnické organizace jsou *„zdravotně postižení ti jedinci, u nichž v důsledku tělesného poškození a porušení funkcí dochází ke snížení některých jejich schopností“*. [2]

Největším problémem je, že i jednotlivé státy mají různé definice. Roku 1980 se pokusila termín „zdravotní postižení“ definovat organizace WHO a to na mezinárodní úrovni. V dokumentu „Mezinárodní klasifikace poruch, postižení a handicapů“ stanovila tři základní pojmy:

- vada, porucha: jakákoli funkční nebo fyzická abnormalita či ztráta
- postižení: může být důsledkem poruchy; jakékoli omezení či nedostatek schopnosti vykonávat určitou činnost
- handicap: vychází z angličtiny a původním významem bylo umělé znevýhodnění někoho v zápase. V současné době jej však chápeme jako překážku či jistou nevýhodu v běžném životě.

Z průběhu historie i ze současnosti jsme zvyklí na užívání nejrůznějších označení zdravotně postižených. Jsme zvyklí na mnoho různých termínů a pojmů. Nejčastějším termínem pro označení handicapovaného bylo jeho postižení (kulhavý, jednoruký, atd.) nebo jednotně užívaný termín mrzák. Postupem času bylo slovo

mrzák nahrazeno termínem zdravotně postižený. Tyto dříve používané pojmy v současné době můžeme chápat jako urážlivé.

„Lidé se zdravotním postižením představují oprávněný objekt cílené společenské solidarity. Vedle toho, zejména z pohledu orgánů veřejné správy, představují skupinu, jež přímo i nepřímo ovlivňuje značnou část hrubého domácího produktu. Efektivními opatřeními zaměřenými na rozvoj lidských zdrojů i v této oblasti lze do budoucna dosáhnout zvýšení účasti občanů s postižením na tvorbě (a užití) společenského bohatství.“ [10]

Tento názor však není správný, i když je myšlen v dobrém. Občané se zdravotním postižením nemohou být chápáni jako prosté objekty lidské solidarity. Ale je pravdou, že mají právo na plnohodnotný život.

Zdravotní postižení jako takové, je určitá odchylka ve zdravotním stavu člověka a ta jej omezuje v určité činnosti, například v pohybu. Ale hlavně omezuje uplatnění člověka ve společnosti a kvalitu jeho života.

Podle § 3 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách [7] se zdravotním postižením rozumí tělesné, mentální, duševní, smyslové nebo kombinované postižení, jehož dopady činí nebo mohou činit osobu závislou na pomoci jiné osoby.

Zdravotní postižení mohou být:

- Získaná
  - Nehoda nebo úraz
  - Nemoc
- Vrozená
  - Dědičnost
  - Příčiny vzniklé v prenatálním období (díky požívání léků, drog, alkoholu)
  - Příčiny způsobené komplikovaným porodem

[5]

1.2.2 Jak zdravotní postižení vnímáme?

Samozřejmě, postoj každého člověka se liší a to nejen díky osobním zkušenostem. Náš postoj ke zdravotně postiženým často také závisí na naší výchově

a na společenském prostředí, ve kterém jsme vyrůstali. Také závisí především na míře informovanosti dané osoby a na mnoha dalších faktorech.

V lepším případě je zdravotní postižení chápáno jako důvod pro zařazení takovéto osoby do oblasti sociální péče a pomoci handicapovaným. Zdravotní postižení může být důvodem charitativní činnosti nebo „jen“ zdrojem soucitu. Přesto značná část lidí chápe zdravotní postižení za něco pohoršujícího a nepřírozeného. Za důvod výsměchu, případně i týrání.

*„Člověk se zdravotním postižením je v obecném povědomí vnímán převážně jako paternalistický objekt sociálního zabezpečení, jako někdo, kdo již z podstaty věci potřebuje **jen** (!) pomoc, vedení, péči a ochranu, kdo je nemohoucí, závislý a nedokáže si zajistit vlastní obživu. Jistě lze souhlasit s názorem, že člověk se zdravotním postižením obvykle ve zvýšené míře využívá systémů sociální ochrany; **pokud je však bez dalšího tento úhel pohledu jediným, zkrsluje se tím celkový obraz o životě a možnostech lidí s postižením jako svébytných osobností schopných aktivně utvářet svůj život.**“ [10]*

Dá se říci, že se náš postoj ke zdravotně postiženým osobám celkově zlepšuje. Rok 2003 byl Radou Evropské Unie vyhlášen Evropským rokem osob se zdravotním postižením. V České republice byl vytvořen Národní koordinační výbor. Jedním z jeho úkolů bylo zabezpečit mediální kampaň, která by zvýšila obecné povědomí o právech občanů se zdravotním postižením.

Ministerstvo zdravotnictví ČR má snahu vytvořit podmínky pro řešení problémů zdravotně postižených i na úrovni krajů. Také do svého webovského sídla nainstalovalo speciální stránky, které se věnují právě Evropskému roku osob se zdravotním postižením. Ministerstvo zdravotnictví dokonce udílí Výroční ceny ministryně zdravotnictví za práci ve prospěch zdravotně postižených a za rozvoj zdravotně sociální péče.

Roku 2000 byla založena Národní rada zdravotně postižených v ČR. Vznikla na základě dohody mezi organizacemi občanů se zdravotním postižením. V současné době je vnímána jako zástupce občanů se zdravotním postižením.

Handicapovaní občané také mají své významné dny osob se zdravotním postižením. Např. 13. listopadu je Mezinárodní den nevidomých, 3. prosince je Světový den zdravotně postižených, atd.

Za všemi z realizovaných projektů s cílem jakkoli pomoci handicapovaným osobám ovšem stojí mnoho lidí, které životem provází nějaké zdravotní postižení.

Jedním ze základních úkolů celé společnosti by měla být snaha o zpřístupnění dopravy a veřejných prostor zdravotně postiženým občanům. Tuto úlohu plníme dobře. Budujeme bezbariérové přístupy. Přesto je mnoho veřejných prostor handicapovaným nepřístupných. Chybí bezbariérové přístupy na ulicích a v dopravě jsou také problémy.

Je třeba pochopit, že lidé se zdravotním postižením nejsou nemocní a není třeba je léčit. Je třeba pochopit, že mají své kvality a že společnost by měla vytvořit takové podmínky, aby je mohli dokázat.

Zdravotně postižení nepotřebují náš soucit. Potřebují naši pomoc. Samozřejmě je těžké určit, kdy ji potřebují. Někteří by o pomoc nikdy nepožádali, ať už z jakéhokoli důvodu. Je tedy na nás zjistit, kdy pomoc skutečně potřebují. Ovšem stále platí, že přílišná ochota škodí.

Přestože je takový handicap jednou z nejtěžších životních zkoušek, lidé s jakýmkoli zdravotním postižením mají stejná práva jako ti ostatní. Podle jednoho výroku se vyspělost společnosti pozná podle toho, jak se dokáže postarat o svého nejslabšího člena. Proto se potřeby zdravotně postižených musí stát pro všechny přirozenou věcí. Teprve potom si můžeme říci, že jsme vyspělá společnost.

1.2.3 Zrakově postižení

Osoby se zrakovým postižením jsou lidé, kteří mají různé druhy a stupně snížených zrakových schopností. Poškození zraku u nich ovlivňuje běžný život a činnosti, které by mohli vykonávat. V těchto případech je pro „normální vidění“ běžná optická korekce nedostatečná (tedy dioptrické brýle). Proto mluvíme o těžce zrakově postižených. Tuto skupinu je možné dále dělit na slabozraké a nevidomé.

Podle údajů světové zdravotnické organizace WHO bylo roku 2003 na světě 45 milionů nevidomých a toto číslo neustále vzrůstá. Bohužel, přesné statistiky neexistují ani v rámci jednotlivých zemí.

1.2.4 Zrakově postižení a předsudky

„Prostě nevidět ještě neznamená nemyslet, i když se nám to někteří snaží vnutit“ [10].

To, že lidé, kteří nevidí, nejsou schopni plnohodnotně myslet, je jedním z mýtů o zrakově postižených. Zrakově postižení jsou schopni myslet a vnímat jako lidé vidící. Tyto omyly a předsudky mohou i nepozorovaně vstoupit do našeho života a značně ho zkomplikovat. Ovšem takovéto omyly mohou také vznikat přímo u zrakově postižených.

Abychom mohli tyto mýty potlačit, je nutné zjistit, co si pod pojmem slepota představujeme.

Mnoho vidících si určitě představí tmu. Přitom jen malé procento nevidomých skutečně „vidí“ jen tmu. Většina nevidomých trpí tzv. bílou slepotou. Mohou přeci jen něco vnímat - cosi jako mlhu, barevné nebo pohybující se „skvrny“ či mají světlocit, kdy jsou schopni rozeznat zda je den nebo noc.

Pokud jsou osoby se zrakovým postižením schopny vnímat tmu, tedy určitým způsobem „vidí“. Protože vnímání tmy je možné charakterizovat jako nulovou reakci na světlo, tedy jako určitý způsob „vidění“. Pokud nevidomý člověk není schopen vnímat ani tu tmu, teprve potom nevidí nic. Nicméně nic nelze nijak charakterizovat, proto si vidící člověk tuto skutečnost neumí představit a nedokáže se vžít do situace nevidomých. Proto slepota = tma je dalším z mýtů.

Všichni zrakově postižení také netrpí úplnou slepotou, tedy nejsou nevidomí. Ano, většina těžce zrakově postižených má určité omezené vidění, přesto úplnou slepotou je postiženo jen malé procento z nich.

1.3 Zdravotně postižení a legislativa

Lidská práva zdravotně postižených osob jsou součástí obecných lidských práv a netvoří žádnou speciální kategorii. Práva zdravotně postižených se řadí do oblasti sociálních práv.

Samostatná právní úprava pro zdravotně postižené se začala v rámci Evropské Unie rozvíjet až v 70. letech 20. století. Do té doby byla součástí Evropské sociální charty, která byla přijata Radou Evropy roku 1961.

Aby členské státy Evropské Unie sjednotily své postupy, byly samozřejmě vymezeny důležité pojmy. Zdravotním postižením bylo tedy chápáno jakékoli omezení, ať vrozené nebo získané, fyzické nebo duševní. Omezení, které ovlivňuje schopnosti člověka snížením jeho možností se podílet na společenském životě, vybrat si zaměstnání nebo využívat veřejné služby.

1.3.1 Nejdůležitější dokumenty upravující práva zdravotně postižených

- Evropská úmluva o lidských právech z roku 1953 – tato mezinárodní smlouva se týká i práv zdravotně postižených osob jako zvláštní skupiny, která by mohla být diskriminována
- Evropská sociální charta z roku 1965 je druhým základním dokumentem charakterizujícím evropský standard lidských práv
- Amsterodamská smlouva schválená 1. května 1999 obsahuje také zákaz diskriminace zdravotně postižených osob z důvodu zdravotního pojištění
- Směrnice 2000/78/ES, kterou stanoví obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání ze dne 27. listopadu 2000 je první svého druhu. Jejím cílem je odstranění překážek, které zdravotně postiženým brání v prosazování práv a integraci do společnosti
- Charta základních práv občanů EU vyhlášená 7. prosince 2000 je součástí Evropské ústavy
- Zpráva Komise pro Radu EU, Evropský parlament, Evropský hospodářský a sociální výbor a pro Výbor regionů z 30. října 2003 – výslovně upravuje postup orgánů EU při utváření politiky zaměřené na intenzivnější začlenění zdravotně postižených osob do ekonomiky a do společnosti
- Rovné příležitosti pro osoby se zdravotním postižením : evropský akční plán - plán na roky 2004 – 2010 představující iniciativy EU v řadě oblastí, které mají klíčový význam pro integraci zdravotně postižených osob

- Směrnice provádějící zásadu rovného zacházení se zdravotně postiženými – členské státy EU, které tuto směrnici přijaly, jsou povinny zavést taková opatření, která umožní aktivní a viditelnou realizaci v rámci rovnosti zdravotně postižených osob v mnoha oblastech
- Evropská ústava obsahuje také zákaz diskriminace z důvodu zdravotního postižení nebo začlenění osob se zdravotním postižením do společnosti

1.3.2 Český právní řád

Český právní řád neodpovídá na žádnou otázku, koho je důležité považovat za zdravotně postiženého. Neexistuje v něm jednotná definice osob se zdravotním postižením a jednotlivé normy používají vlastní vymezení pojmu.

Nejvhodnější by bylo používat termín osoba se zdravotním postižením, protože jej užívají odborníci a také se ustálil v odborné literatuře.

Důležité právní předpisy o zdravotně postižených uživatelích a službách veřejných knihoven ČR:

- Zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím [8]
- Zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb. [9]

1.4 *Technické prostředky umožňující práci s počítačem*

Aby lidé se zrakovým postižením mohli využívat počítače nejen k práci ale i k nejrůznějším činnostem, je nutná jejich speciální výbava pro práci bez kontroly zrakem. Ale i takto vybavené počítače musí být upraveny podle stupně a typu zrakového postižení uživatele. Tyto úpravy se týkají především nainstalování nejrůznějších programů.

Takto upravené počítače vypadají jako ty běžné. Musí ale obsahovat zvukovou kartu a reproduktory (případně sluchátka) kvůli hlasovému výstupu. Dále musí obsahovat skener, kterým je možné tištěné dokumenty naskenovat do počítače a tam je upravit do vyhovující podoby.

Další možnou úpravou je vybavení počítače braillovým řádkem, což je přídatné zařízení umístěné před klávesnicí. Toto zařízení umožňuje zobrazit informace na monitoru do podoby Braillova slepeckého písma.

Roku 2000 vznikl pod vedením SONS projekt Blind Friendly Web. Cílem tohoto projektu je umožnit těžce zrakově postiženým snazší orientaci na webových stránkách, poukázat na principy bezbariérového webu a snaha přinutit tvůrce webových stránek, aby tyto principy dodržovali. [3]

Tento projekt vznikl původně jako jeden z výstupů výukového programu obsluhování počítačů slabozrakými a nevidomými. Při výuce práce s programem Internet Explorer se neustále naráželo na jeden velký problém: zpřístupnění webových stránek bylo často nemožné. A tak vznikl soubor sedmi doporučení pro tvůrce webů. Roku 2001 byl vypracován návod „Dokumentace zásad přístupnosti webových stránek pro těžce zrakově postižené uživatele“ a byl vytvořen server Blindfriendly (www.blindfriendly.cz). Na tomto serveru jsou zveřejněny weby přístupné zrakově postiženým uživatelům. Jsou to právě ty, které splňují dané zásady.

Na základě zásad tohoto projektu by weby knihoven měly patřit k těm nejpřístupnějším pro všechny uživatele. Pracoviště v knihovnách, určená zrakově postiženým čtenářům, by měla mít speciální úpravy počítačů a rozšířené možnosti pro nevidomé uživatele knihoven.

1.4.1 Softwarové lupy

Softwarové lupy jsou speciální programy (nebo také samostatná zařízení) pro těžce zrakově postižené uživatele, které umožňují téměř běžnou práci s počítačem. Tyto programy umožňují zvětšení vybraného textu nebo obrazu. Ovšem v důsledku velkého zvětšení mohou zhoršit orientaci na obrazovce. Uživatel totiž vidí jen část obrazovky a čím je zvětšení větší, tím menší část je zobrazena. Uživatel by proto měl mít dobré znalosti o používaném programu a hlavně o jeho vzhledu. [15]

Obrázek 1: Kamerová lupa

Pramen: www.google.cz

1.4.2 Skennery

Pro zrakově postižené uživatele je velice důležité, aby bylo jakýkoli text možné přečíst v počítači. A právě proto jsou skennery jednou z nejdůležitějších součástí počítačů. Naskenovaný text se uloží do paměti počítače v podobě obrázku a uživatel si jej pomocí speciálního programu může upravit do vhodné podoby. Může jej zvětšit a upravit barvy nebo kontrast.

Nevidomí uživatelé pak mohou použít program OCR (Optical Character Recognition), který dokument převede do podoby hlasového výstupu. [15]

1.4.3 Hlasové výstupy

Z důvodu neschopnosti rozpoznat text, jsou hlasové výstupy určeny téměř nevidomým a nevidomým uživatelům. Práce s počítačem je pro nevidomé značně problematická a proto je nutné použít hlasový nebo hmatový výstup. Ovšem i tak jsou zde problémy, protože uživatelům chybí pohled na celou obrazovku. Hlasový či hmatový výstup může v jednu chvíli zpřístupnit jen jeden prvek.

Součástí hlasového výstupu musí být **hlasová syntéza** (jak počítač mluví) a **odečítač obrazovky** (co počítač mluví). U hlasové syntézy je důležité, aby byla srozumitelná a aby měla možnost nastavení hlasitosti, rychlosti a dalších vlastností.

Odečítač obrazovky musí být kvalitní a musí přesně reagovat na zadávané pokyny. Odečítače nepodporují ovládání myši, ale vychází z principu ovládání klávesnice pomocí různých klávesových zkratk. [15]

1.4.4 Braillovský řádek

Braillovo písmo má svůj původ v tajném vojenském písmu, které bylo možné číst za tmy a využívalo systému dvanácti bodů. Z dvanácti bodového na šesti bodové, písmo upravil francouzský učitel Louis Braille (1809-1852), který přišel o zrak ve třech letech následkem nehody.

Adaptace Braillova písma pro český jazyk proběhla už v letech 1873-1891, ale jeho definitivní podoba byla uzákoněna až roku 1922. V současné době tvoří znakovou sadu českého Braillova písma 64 kombinací šestibodového písma (viz příloha 4). [1]

Braillovský řádek, nebo také hmatový displej, slouží k převodu na monitoru zobrazených informací do podoby právě Braillova písma. Na rozdíl od hlasového výstupu tak uživatel má snadnější orientaci v textu.

Braillovo písmo je tvořeno šesti body, které jsou uspořádány do třech řádků po dvou bodech. Pro hmatové displeje ale bylo vytvořeno písmo osmibodové.

Braillovské řádky obsahují 40 znaků, které jsou uspořádány do jedné řady. Jednotlivé body jsou tvořeny kolíčky, které se buď vysunují nebo zasunují podle toho, jak má daný znak vypadat. Kromě těchto znaků braillovské řádky obsahují tlačítka umožňující navigaci po textu nebo přesunutí kurzoru na daný prvek na monitoru. [15]

Obrázek 2: Braillovský řádek *Pramen: .google*

Obrázek 3: Braillovský řádek – detail *Pramen:google*

1.4.5 Další počítačové funkce

Jak už bylo řečeno, díky odečítači obrazovky pomocí hlasového výstupu či na braillovský řádek, je uživatel informován o tom, co na počítači právě dělá. Samozřejmě je také nutné, aby měl kontrolu nad klávesnicí. Přesněji nad tím, jakou klávesu právě stisknul.

A právě proto je důležitá funkce **echo klávesnice**. Ta umožňuje ohlášení místa, kde se uživatel právě nachází a vyčtení informací o aktivním prvku. Ohlášení místa funguje na základě kurzorové šipky. Po přesunutí kurzoru na určitý prvek (např. složku, soubor, atd.) je tento prvek „přečten“. [15]

1.5 Služby knihoven zrakově postiženým uživatelům

„Služby veřejné knihovny jsou poskytovány bez rozdílu všem... Uživatelům, kteří nemohou, ať už z jakýchkoli důvodů, používat běžně nabízené služby a fondy, musí knihovna nabídnout služby a fondy speciální.“ [16]

Nejen lidé bez handicapu, ale také zdravotně postižení jsou možnými uživateli knihoven. Mnoho lidí se zdravotním postižením už knihovny navštěvuje a proto je nutné neustále zlepšovat:

- bezbariérové přístupy
- přístupy k dokumentům v alternativních formátech (zvukové knihy, knihy v bodovém písmu)
- přístupy ke specializovaným technickým pomůckám
- neustálé vzdělávání personálu

Ačkoli se knihovny v tomto směru snaží zdravotně postiženým vyjít vstříc, často chybí dostatečná signalizace v prostorách knihovny v podobě navigačních majáčků. Ty usnadňují těžce zrakově postiženým a nevidomým uživatelům méně problémový pohyb po prostorách objektu.

Zaměstnanci knihovny, kteří přicházejí do styku s nevidomými, by měli projít školeními, aby jim dokázali pomoci s orientací v knihovně, s počítači a dalšími pomůckami. Nároky na kvalifikovanou asistenci jsou však značně vysoké. Je také důležité, aby zaměstnanci knihoven dokázali s nevidomými komunikovat. Ovšem

někteří nevidomí uživatelé se necítí tak, aby s nimi knihovníci museli komunikovat jiným způsobem než s uživateli bez handicapu.

Těžce zrakově postižení a nevidomí uživatelé knihoven se nemusí bez naší pomoci obejít. Je tedy nutné znát individuální potřeby zrakově postižených uživatelů.

I přes dobré technické zázemí knihoven je pro těžce zrakově postižené a nevidomé čtenáře důležitá znalost Braillova slepeckého písma.

V listopadu 1994 byl schválen přezkoumaný a opravený text Manifestu UNESCO pro veřejné knihovny. Manifest vymezil úkoly veřejných knihoven, mezi které patří rozvoj a podpora počítačové gramotnosti. K tomu patří podpora nejrůznějších aktivit v této oblasti.

Mimo jiné Manifest schvaluje Braillovo písmo jako jedinou hmatovou obdobu písma tištěného. Na základě Manifestu mají veřejné knihovny odpovědnost k uživatelům slepeckého písma. Proto je důležité, aby jim poskytovaly přístup ke všem knihovnickým službám a právě k Braillově písmu.

Schopnost čtení bodového písma je základem gramotnosti zrakově postižených a ani nerůznější technologie nebo zvukové knihy nejsou dobrou náhradou za možnost číst a psát. Ovšem je dokázáno, že zrakově postižení uživatelé knihoven více užívají právě zvukové knihy. I když veřejná knihovna dokumenty v Braillově písmu vlastní, nemusí být vůbec užívané.

Jednou ze služeb knihoven jsou služby informační. Ale právě lidé se zrakovým postižením se často setkávají s problémy v přístupu k informacím. Aby mohly být informace sdělovány, existují nejrůznější informační systémy. Právě v předávání informací dochází k mnoha problémům. Nejen nevidomí občané, ale všichni lidé se zdravotním postižením jsou díky těmto bariérám v nerovném postavení k lidem bez handicapu.

Aby mohly být tyto bariéry odstraněny, je nutné spolupracovat s nejrůznějšími organizacemi a sdruženími občanů se zdravotním postižením. [16, 17]

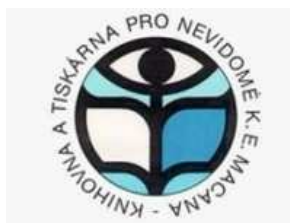
2 Vybrané veřejné knihovny ČR

V této části uvádím dvanáct knihoven z celé České republiky – jaké služby poskytují zrakově postiženým uživatelům a jaké mají technické prostředky. Dále zde uvádím fond knihovny (jeho rozsah a zda knihovna vlastní zvukové dokumenty a dokumenty v Braillově písmu) a nakonec, pokud to bylo možné zjistit, počet zrakově postižených uživatelů knihovny.

Na prvním místě uvádím Knihovnu a tiskárnu pro nevidomé K. E. Macana oproti které porovnám ostatní uvedené knihovny. Mým cílem je především srovnání klasických veřejných knihoven – co jako „nespecializované“ knihovny mohou zrakově postiženým uživatelům nabídnout. S knihovnami jsem komunikovala převážně e-mailem a využívala jsem služby „Ptejte se knihovny“. Některé jsem přímo navštívila.

2.1 Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana

www.ktn.cz

Počátky zřizování knihoven a tiskáren pro nevidomé na území současné České republiky jsou spjaty s existencí slepeckých ústavů. Na konci 70. let 19. století přišlo do Čech Braillovo písmo. Jedním z hlavních důvodů přijetí tohoto písma slepeckými ústavu bylo zřizování ústavních knihoven a tiskáren.

V červnu 1918 byl založen spolek Český slepecký tisk, jehož spoluzakladatelem byl Karel Emanuel Macan, nevidomý pedagog a skladatel. Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana (dále jen KTN) je přímým následovníkem těchto ústavních specializovaných knihoven a tiskáren.

Roku 1948 knihovnu i s tiskárnou převzal Svaz československých invalidů a od roku 1951 se knihovna jmenovala Slepecká knihovna a tiskárna.

Roku 1989 byla knihovna přejmenována na Knihovnu a tiskárnu pro nevidomé K. E. Macana. Stala se samostatným právním subjektem, jejímž zřizovatelem je Ministerstvo kultury ČR.

Posláním této knihovny je zpřístupňování uměleckých hodnot a informací těžce zrakově postiženým i nevidomým občanům. Knihovna poskytuje dokumenty v Braillově slepeckém písmu, zvukové záznamy, reliéfní grafiky a digitální texty.

Fond knihovny s dokumenty v Braillově písmu obsahuje 5 712 titulů. Z toho 3 109 hudebnin, 2 164 knih, 372 titulů odborné literatury a 67 titulů v esperantu. 543 knih je k dispozici v digitální podobě.

Fond knihovny se zvukovými dokumenty obsahuje 3 858 kazet a 1 661 MP3 titulů beletrie a populárně naučné literatury. Fond odborné literatury obsahuje 1 958 CD, 1 271 kazet, 64 DVD, 9 hybridních knih, 6 CD-ROM a 3 videokazety.

Knihovna má celkem 10 putovních fondů (z toho tři jsou ve dvou kopiích) a jeden ve formátu MP3. Fondy se půjčují na dobu šesti měsíců, jeden na rok.

Bohužel v oddělení osobních výpůjček nemá knihovna kvůli nedostatku prostoru technické zázemí pro své čtenáře. Pokud by však některý z uživatelů KTN měl zájem, není problém použít počítače knihovny.

KTN se dále zabývá:

- výrobou publikací v Braillově písmu, zvukových nahrávek a reliéfní grafiky
- metodickou činností (půjčování tzv. putovního fondu zvukových knih knihovnám s oddělením pro zrakově postižené po celé ČR)
- poskytováním služeb (osobní výpůjčky, zásilková a rozvážková služba, přepisovací a načitatelská služba, kopírovací služby, prodej slepeckého papíru, knih i hudebnin)

Knihovna eviduje více než 5 000 čtenářů. [25]

2.1.1 Problémy KTN podle zrakově postižených uživatelů

- V knihovně pro nevidomé je nedostatek knih v Braillově písmu.
- Chybí informace o zahraničních výpůjčkách z knihoven pro nevidomé.
- Zaměstnanci nemají speciální znalosti týkající se Braillova písma.
- Chybí zájem pracovníků KTN o tematiku knih pro nevidomé.
- Není k dispozici čítárna pro prezenční výpůjčky.

- Přehled učebnic a knih na webu je velmi nepřehledný, není možné zjistit, o čem kniha je, chybí náhledy, nelze zapůjčovat přes nákupní košík.
- Příliš dlouhá doba zaslání průkazu.
- Učebnice musí nechávat tisknout, nelze je zapůjčit a také se nedají upravit dle požadavků klienta (jednostránkový tisk, více hmatových obrázků).
- Poplatek za vtištění učebnice je vysoký (za 1 kus se pohybuje minimálně 1 500,-- (odvíjí se od počtu stran)).
- Chybí černotiskový přepis učebnic.
- Stalo se, že místo na žádost vtištěné učebnice klient obdržel 1. číslo časopisu Zálesák.

2.2 Městská knihovna v Praze

Pro Městskou knihovnu v Praze (dále jen MLP = Municipal Library of Prague) jsou zrakově postižení jen jednou z cílových skupin. MLP školí své zaměstnance ve spolupráci s Tyfloservisem, aby dokázali se zrakově postiženými uživateli komunikovat, či je provádět po knihovně. Dále má kontakty s několika dalšími organizacemi a sdruženími jako je SONS, Integrace, Okamžik, atd. Je tu ovšem problém ve spolupráci jednotlivých sdružení.

MLP má dobré technické zázemí. Navigační majáčky (pro zlepšení orientace zrakově postižených uživatelů), několik specializovaných počítačů s přístupem k internetu (vybavené programy Pomáháme vám číst, Wintalker, zvětšovací kamerovou lupou pro Windows, atd.).

I do budoucna má knihovna snahu dalšího technického zdokonalování. Knihovna má již podané žádosti o několik grantů na nákup většího počtu navigačních majáčků a dalších specializovaných počítačů. Bohužel prozatím nebyly vyřízeny.

Knihovna nespolupracuje s KTN a tudíž má vlastní fond zvukových dokumentů, který neustále rozšiřuje. Tento fond není určen jen zrakově postiženým. Knihy v Braillově písmu knihovna nevlastní a ani neplánuje převod vybraného textu

do požadovaného formátu. V tomto případě by se jednalo o zakázky jen několika z mála jednotlivců. Zrakově postižení knihovnu příliš nenavštěvují.

Do budoucna knihovna plánuje nejen pro zrakově postižené rozvoj „služeb na míru“ a mobilních služeb. Jedná se o zpracování a vyřízení objednávky i do podoby balíčků a doručení vybraných dokumentů do místa bydliště klienta.

Nejzajímavější skupinou uživatelů jsou pro knihovnu ti, kteří ztrácejí zrak s postupem věku. V tomto případě má knihovna snahu zachovat kontakt mezi ní a uživateli, aby se takto postižení lidé neuzavřeli a nebyli odloučeni od společnosti.

2.3 Středočeská vědecká knihovna Kladno

Středočeská vědecká knihovna v Kladně (dále SVK) nemá samostatné oddělení určené zrakově postiženým. Fond zvukových knih je součástí hudebního oddělení, které se nachází ve vilce hned vedle hlavní budovy knihovny. Toto oddělení od roku 1996 spolupracuje s KTN. Zvukové knihy jsou půjčovány pouze slabozrakým a nevidomým, kteří vlastní průkaz ZTP-P nebo mají potvrzení od očního lékaře. Zrakově postižení návštěvníci neplatí roční registrační poplatek, platí jen 20,- Kč za legitimaci, kterou dostanou při první návštěvě. Mohou si vypůjčit maximálně 5 titulů, neplatí však poplatky z prodlení.

SVK má podepsanou smlouvu s KTN a také spolupracuje s místní pobočkou SONS Kladno. Zvukové knihy vybírá zástupkyně této organizace a také nevidomým a slabozrakým čtenářům zasílá katalogy. Prostředky na rozšiřování fondu knihovna získává z vlastního rozpočtu a další prostředky si organizace zajišťuje sama formou dotací např. od Magistrátu města Kladna.

Hudební oddělení má nad vchodem nainstalován akustický majáček a vlastní počítač se zvukovým výstupem a zvětšovací programem ZoomText. Ten umožňuje vybrat si ze všech dokumentů, které SVK nabízí. Tedy nejen zvukové knihy.

Zvukové knihy je možné objednat z domova přes internet, nebo je mohou vyzvedávat rodinní příslušníci, kteří mají k dispozici i tištěné seznamy. SVK nabízí možnost služby MVS, která je hodně využívána.

V současné době knihovna má 25 čtenářů se zrakovým postižením. Mohou si vybírat z 853 titulů na kazetách a od března 2008 knihovna půjčuje zvukové knihy ve formátu MP3 v počtu 864 titulů různých žánrů. Tento formát knihovna ještě ukládá na externí disk a proto tituly mohou být nahrány na přenosný flashdisk.

Fond CD obsahuje nejrozličnější žánry včetně mluveného slova. Tyto CD jsou objednávány a nakupovány ze Supraphonu, Audiostory, Radioservisu a Tympanum a mohou si je zapůjčit všichni čtenáři, nejen nevidomí, kteří je také využívají.

Budoucnost této knihovny je prozatím neznámá, protože je plánovaná přestavba, kdy se hudební oddělení přesune do hlavní budovy knihovny. Knihovna má schválený plán i stavební povolení už více než rok, ale stále nejsou k dispozici finanční prostředky k realizaci přestavby.

2.4 Krajská knihovna Karlovy Vary

Krajská knihovna Karlovy Vary má vybudované speciální oddělení pro nevidomé, kde nabízí k zapůjčení zvukové dokumenty. Ve svém fondu má 131 CD ve formátu MP3, 68 kazet a 10 CD. Knihy v Braillově písmu má knihovna jen na ukázkou, ze strany zrakově postižených uživatelů nejsou požadovány.

Knihovna je vybavena hlasovou signalizační navigací a to už na vyhrazeném parkovišti. Dále vlastní speciální zařízení k převodu tištěných materiálů na obrazovku počítače vybaveným hlasovým výstupem a programem ZoomText na zvětšení textu.

S knihovnou spolupracuje Tyfloservis a TyfloCentrum, odkud každý čtvrtek dochází do knihovny pracovník, který seznamuje návštěvníky s prací na počítači a s internetem.

Krajská knihovna Karlovy Vary pravidelně pořádá nejrozličnější akce určené nejen pro zrakově postižené uživatele. Například loni proběhla soutěž v čtení a psaní v Braillově písmu, 1x měsíčně knihovna pořádá literární besedu pro klienty TyfloCentra a nevidomé čtenáře, 1x ročně probíhá celodenní kulturní akce pro nevidomé a veřejnost + přednáška pro studenty a příležitostně další akce podle

potřeby a zájmu. V loňském roce proběhlo 18 takových akcí. Pro zaměstnance knihovny žádný kurz jak pracovat se zrakově postiženými neproběhl.

V současné době je zde zaregistrováno asi 50 nevidomých uživatelů.

2.5 Krajská knihovna Vysočiny, Havlíčkův Brod

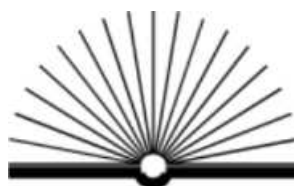
Krajská knihovna Vysočiny (dále KKV) nabízí svým uživatelům speciální fond knih a časopisů a fond zvukových knih a knih se zkrácenými texty. Ve svém fondu má 10 233 zvukových knih a 45 titulů knih v Braillově písmu a zájemcům bezplatně půjčí walkmany. Také nabízí zprostředkování kontaktu na knihovny, které se specializují na knihy a časopisy v bodovém písmu.

KKV nabízí rozsáhlé služby pro těžce zrakově postižené a nevidomé. Uživatelé si mohou dokumenty nechat zaslat bezplatnou zásilkovou službou nebo nechat převést jakýkoli tištěný dokument do podoby, která jim vyhovuje. Knihovna podporuje kulturní a výukové programy a podporu volnočasových aktivit zrakově postižených, poskytuje poradenské služby a konzultace.

Dále nabízí asistenční služby u speciálně upravených počítačových stanic vybavených programy WinTalker, Bizon, ZoomText, atd. včetně bezplatného přístupu na internet s možností zvětšení textu nebo hlasového výstupu.

Ke konci roku 2009 bylo v knihovně registrováno 333 zrakově postižených uživatelů.

2.6 Knihovna Matěje Josefa Sychry, Žďár nad Sázavou

Knihovna Matěje Josefa Sychry má v současné době zhruba 40 registrovaných uživatelů.

Pro zrakově postižené uživatele je zde k dispozici zvuková knihovna. Ve svém fondu má zhruba 500 CD, 270 kazet a 70 MP3. Z knih v Braillově písmu je zde k dispozici pouze jedna, knihovna však nabízí možnost zapůjčení bodových knih z knihoven, které se na tyto knihy specializují.

Kromě půjčování nabízí roznáškovou a zásilkovou službu, půjčování walkmanů a časopisů vytištěných ve zvětšené podobě nebo na disketě. Dále nabízí přístup k jedné počítačové stanici vybavené specializovanými programy pro nevidomé a slabozraké OKO (soubor programů pro práci v prostředí Windows) s hlasovým výstupem či možností několikanásobného zvětšení textu a s přístupem k internetu.

Knihovna také nabízí nejrůznější kulturní a výchovné akce, jako je pravidelné setkání s nevidomými a slabozrakými, kde jsou jim představeny novinky z fondu zvukových dokumentů a prezentují jim nejnovější poznatky ze setkání pracovníků hudebních knihoven ČR.

2.7 Knihovna Jiřího Mahena v Brně

Knihovna pro nevidomé a slabozraké se nachází ve třetím patře ústřední budovy Knihovny Jiřího Mahena v Brně (dále KJM). Knihovní fond všech poboček KJM vlastní celkem 8 780 zvukových knih na CD, magnetofonových kazetách a také ve formátu MP3 a nabízí k vypůjčení celkem 220 knih a časopisů v Braillově písmu a zvětšeném černotisku.

Knihovna je vybavena počítačem s hlasovým výstupem, scannerem a televizní lupou ke čtení i psaní.

KJM poskytuje nejrůznější kulturně vzdělávací aktivity. Například 200 let Louise Braillova, poslechové pořady, setkání přátel a čtenářů Knihovny pro nevidomé a slabozraké, prezentaci hnutí Červenobílé hole v rámci Evropského týdne mobility „Chceme jezdit bezpečně aneb Bariéry v dopravě z hlediska smyslového postižení“.

2.8 Městská knihovna v Přerově

Městská knihovna v Přerově má v současné době 17 registrovaných uživatelů. Speciální zvuková knihovna nabízí bezplatné služby pro tělesně a zrakově postižené, kterým jejich postižení nedovolí využívat standardní služby knihovny.

Uživatelé mají k dispozici počítač pro zrakově postižené s hlasovým výstupem a deskovým scannerem a kamerovou zvětšovací lupou.

Fond zvukových knih zahrnuje nahrávky krásné a odborné literatury v počtu 513 titulů. Knihovna využívá výpůjční soubory KTM, které si nechá 2x ročně zasílat a každý rok doplňuje vlastní fond o nové tituly ve formátu MP3. Knihovna má také 6 knih v Braillově písmu, o které však není z řad uživatelů zájem.

Jednou měsíčně knihovna zajišťuje promítání dokumentárního filmu, které uživatelé navštěvují.

2.9 Krajská knihovna Františka Bartoše, Zlín

Od roku 1995 nabízí Krajská knihovna Františka Bartoše služby zvukové knihovny a v současné době má asi 40 uživatelů.

Ve svém fondu má nahrávky literárních děl všech žánrů, které jsou určeny výhradně pro zrakově i jinak zdravotně postižené uživatele. Knihovna má k dispozici

11 778 zvukových knih (což představuje 1 366 titulů) na magnetofonových páskách, 784 zvukových knih na CD a z fondu hudebního oddělení nabízí nahrávky také v MP3. Knihovna vlastní i 5 knih v Braillově písmu, které dostala darem, ze jejích čtenářů však Braillovo písmo nikdo nevyužívá.

Pro čtenáře zvukové knihovny a čítárny je k dispozici lupa s monitorem.

2.10 Knihovna Petra Bezruče v Opavě

Knihovna Petra Bezruče v Opavě provozuje od 6. prosince 1999 zvukovou knihovnu, která je určena výhradně pro slabozraké a nevidomé a v současné době má 80 – 90 uživatelů.

Mezi služby knihovny patří bezplatná zásilková služba, převedení potřebného textu do Braillova písma a vytisknutí (o tuto službu není velký zájem, ale pomocí této technologie knihovna čtvrtletně tiskne Zpravodaj pro SONS Opava) a internet zdarma po předložení ZTP průkazu. Podmínkou pro půjčování dokumentů je vyplnění přihlášky a platné potvrzení od SONS nebo očního lékaře.

Počítače jsou vybaveny programem Win-Talker k předčítání textu, počítačovou lupou a programem Bizon, který umožňuje čtení lidem se zbytky zraku.

Ve fondu zvukové knihovny je k dispozici celkem 6 338 zvukových knih, z toho 5 335 magnetofonových kazet, 753 CD a 250 CD ve formátu MP3. Knihovna také nabízí k vypůjčení 129 titulů knih v Braillově písmu, o které není příliš velký zájem, neboť jen malé procento zrakově postižených uživatelů knihovny umí bodové písmo číst.

2.11 Městská knihovna Kyjov

Od roku 1988 v knihovně funguje speciální oddělení pro nevidomé, jehož provoz zajišťuje SONS ČR. V tomto oddělení je čtenářům k dispozici několik set titulů v Braillově písmu a časopisy ve zvětšeném černotisku pro slabozraké a nabízí další služby pro snížení informačního deficitu.

Uživatelům knihovny jsou zde k dispozici kompenzační pomůcky pro samostatný pohyb a sebeobsahu, těžké lupy, televizní lupa, digitální čtecí stroje, slepecké psací stroje a další pomůcky zprostředkující informace hlasem nebo hmatem. Dále knihovna nabízí bezplatný speciální přístup k internetu pro nevidomé a slabozraké po předložení ZTP průkazu.

Knihovna má otevírací dobu jen v pondělí od 13:00 – 16:00 a v tuto dobu obslouží průměrně 15 – 20 klientů.

2.12 Městská knihovna v Třebíči

Městská knihovna v Třebíči se zaměřuje na práci se zrakově postiženými čtenáři a také půjčování zvukových knih těžce zrakově postiženým a nevidomým. Proto zde od roku 1996 funguje zvuková knihovna.

Knihovna vlastní speciální 2 počítače, které jsou vybaveny programy Bizon, ZoomText Xtra, WinTalker a WinMonitor, Recognita a kamerovou zvětšovací televizní lupou.

Ve svém fondu má 826 titulů zvukových knih, které nakupuje od KTN a dalších menších dodavatelů (např. Audiostory). Prostředky na nákup získává ze sponzorských darů, grantové podpory ministerstva kultury ČR a vlastního rozpočtu.

Od roku 1998 knihovna pořádá každoroční seminář o problematice zvukových knihoven (doplňování fondu zvukových knih, poskytování výměnných souborů, zkušenosti z práce s handicapovanými, práce na počítačích s programy pro nevidomé, atd.). Tohoto semináře se pravidelně účastní 30 a více knihoven z celé ČR.

2.13 Regionální knihovna Karviná

Regionální knihovna Karviná (dále jen RKK) nabízí k vypůjčení audioknihy pro děti i dospělé v českém a polském jazyce a dále zvukové CD a DVD ve svém Středisku hudby a umění.

Celkový počet je cca 400 titulů, převážně na CD ve formátu MP3. RKK má ve své pobočce Hranice 58 titulů knih v Braillově písmu. Jednotlivé pobočky také nabízí speciální akce určené zrakově postiženým uživatelům realizované v RKK (příloha 1).

Knihovna neviduje zrakově postižené v kategorii čtenářů, tudíž není možné určit, kolik zrakově postižených knihovnu navštívilo.

2.14 Srovnání knihoven

Knihovna	Spolupráce s KTN	Počet uživatelů	Knihovní fond	Technické zázemí
MLP	NE	velmi malý	zvukové knihy	Navigační majáčky, speciální PC
SVK	ANO	25	864 titulů zvukových dokumentů	Navigační majáčky, speciální PC
KKKV	ANO	50	209 titulů zvukových dokumentů	Navigační majáčky, speciální PC
KKV	ANO	333	10 233 zvukových knih, 45 v Braillově písmu	PC s programy Bizon, WinTalker, ZoomText

KMJS	ANO	40	840 zvukových knih, 1 v Braillově písmu	PC se souborem programů OKO
KJM	ANO	nezjištěno	8 780 zvukových knih, 220 v Braillově písmu	scanner, televizní lupa, speciální PC
MKP	ANO	17	513 zvukových knih, 6 v Braillově písmu	scanner, kamerová lupa, speciální PC
KFBZ	ANO	40	12 562 zvukových knih, 5 v Braillově písmu	kamerová lupa
OKPB	ANO	80-90	6 338 zvukových knih, 129 titulů v Braillově písmu	PC s programy WinTalker, Bizon a PC lupou
MKK	ANO	15-20	několik set titulů knih v Braillově písmu	těžké lupy, televizní lupa, digitální čtecí stroje, atd.
MKT	ANO	nezjištěno	826 titulů zvukových knih	kamerová TV lupa, speciální PC
RKKA	NE	nezjištěno	400 titulů zvukových knih, 58 v Braillově písmu	nezjištěno
KTN		více než 5 000	8 748 zvukových knih, 64 DVD, 9 hybridních, 6 CD-Rom, 5 712 v Braillově písmu	nemá

Tabulka 1: Srovnání jednotlivých knihoven

Není možné říci, která knihovna by zrakově postiženým uživatelům vyhovovala nejlépe. Každá má své klady i zápory. V této části srovnávám především klasické veřejné knihovny, avšak oproti Knihovně a tiskárně pro nevidomé K. E. Macana, kterou zde uvádím jako jedinou specializovanou knihovnu.

Nejlépe je na tom, co se týká fondu zvukových knih Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně s počtem 12 562 titulů, z toho 11 778 na magnetofonových kazetách a 784 na CD. Největší počet knih v Braillově písmu má ve svém fondu Knihovna Jiřího Mahena v Brně a Městská knihovna Kyjov.

Nejlepší technické zázemí mají pro své uživatele, podle mého názoru, Městská knihovna Kyjov, Městská knihovna v Praze a Městská knihovna v Třebíči.

3 Praktická část

Podle mé hypotézy zrakově postižení nevyužívají všechny služby, které knihovny nabízí. Proto cílem tohoto dotazníkového šetření bylo zjistit, zda lidé se zrakovým postižením navštěvují knihovny a které z nabízených služeb využívají.

Tyto dotazníky jsem rozesílala přes nejrůznější sdružení a centra (např. Teiresias, SONS, atd.), zjišťovala jsem situaci, názory lidí se zrakovým postižením a jejich zkušenosti s knihovnami. Dotazník byl určený lidem se všemi typy zrakového postižení.

Dotazníky vyplňovali respondenti převážně z Prahy a to v období od 1. března do 15. května 2010.

Celkem bylo shromážděno a zpracováno 53 dotazníků. Dotazník obsahuje 10 položek, které byly rozděleny do 5 tematických bloků:

1. zda respondent navštěvuje knihovnu a jak často
2. hodnocení výpůjční doby
3. zda respondent zná a využívá služby knihovny, jaké služby postrádá
4. hodnocení postoje zaměstnanců knihovny ke zrakově postiženým
5. základní údaje o respondentovi: pohlaví a věk

U hodnocení postoje zaměstnanců knihovny byli respondenti požádáni o vyjádření míry spokojenosti. Pro hodnocení byla použita pětistupňová škála 1 – výborné, 5 – velmi špatné.

U každé otázky respondenti mohli sdělit své návrhy či připomínky a u většiny z nich mohli označit více odpovědí. Protože dotazníky byli zcela anonymní, lidé, kteří je vyplnili, měli možnost napsat svůj názor ke konkrétní knihovně, kterou navštěvují. Někteří toho využili a převážně tak vyjádřili svou nespokojenost s některými službami nebo s technickým zázemím knihoven.

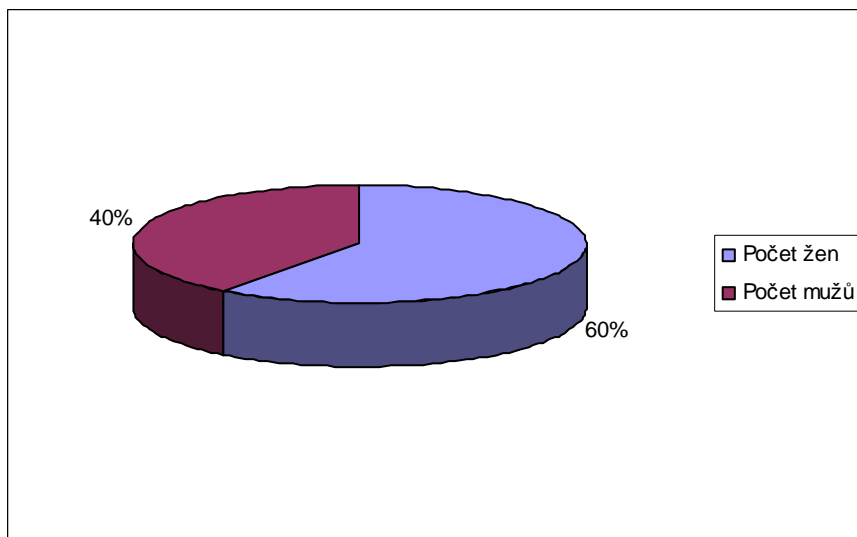
Na některé otázky odpověděla jen část respondentů. Je to z důvodu, že buďto navštěvují jen webové stránky knihoven – převážně kvůli knihovnám digitálních dokumentů, kde mají možnost si dokumenty stáhnout do svého počítače – a nebo si z knihovny nechávají dokumenty posílat formou zasilatelské služby. Nenavštěvují tak knihovnu osobně (a tudíž některé otázky v dotazníku neřešili), ale přesto jsou jejími uživateli. Proto jsem zpracovala i takovéto dotazníky.

3.1 Základní údaje o respondentech

Tabulka 2: Pohlaví respondentů

	Počet	Procento
Ženy	32	60%
Muži	21	40%

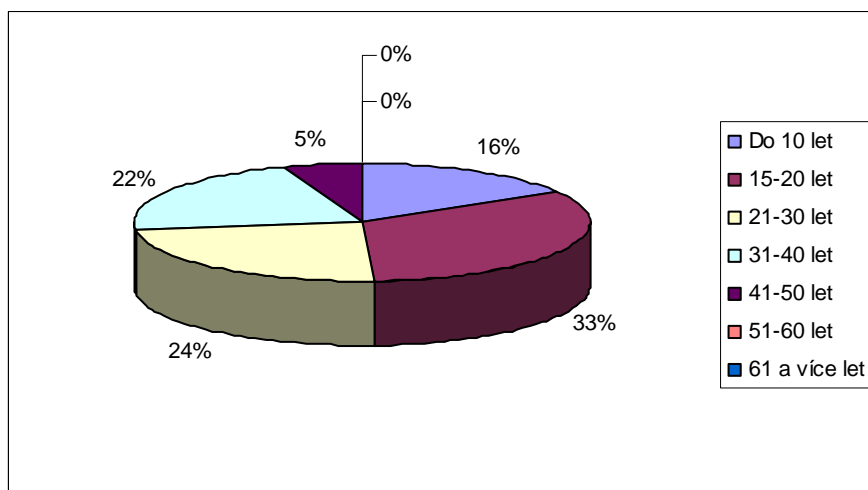
Graf 1: Pohlaví respondentů

Tabulka 3: Věk respondentů

Věk	Počet	Procento
Do 10 let*	9	16%
15-20 let	18	33%
21-30 let	13	24%
31-40 let	12	22%
41-50 let	3	5%
51-60 let	0	0%
61 a více let	0	0%

Graf 2: Věk respondentů

Dotazník vyplnilo 53 respondentů, 32 žen a 21 mužů. Poměr mezi respondenty do 20 let a staršími 21 let je značně vyrovnaný. 27 respondentů je mladší 20 let.

- 9 respondentů bylo mladší 10 let, za ty dotazník vyplnili jejich rodiče
- 18 respondentů bylo ve věku mezi 15-20 lety

28 respondentů je starší 21 let

- 13 respondentů ve věku 21-30 let
- 12 respondentů ve věku 31-40 let
- jen tři respondenti ve věku mezi 41-50 lety
- Lidé starší 51 let se vyplňování dotazníku nezúčastnili.

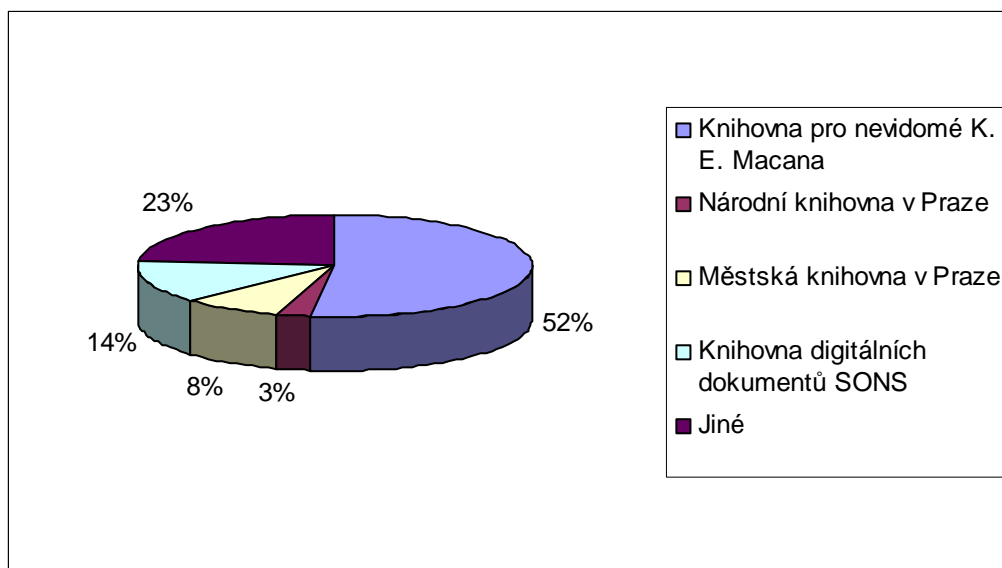
V případech, kdy rodiče vyplňovali dotazník za své zrakově postižené dítě, jsem do výsledku zahrnula pohlaví a věk dítěte.

3.2 Navštěvované knihovny

Tabulka 4: Navštěvované knihovny

Knihovna	Počet
Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana	38
Národní knihovna v Praze	2
Městská knihovna v Praze	6
Knihovna digitálních dokumentů SONS	10
Jiné	17

Graf 3: Navštěvované knihovny

Z celkového počtu 53 dotazovaných jen dva žádnou knihovnu nenavštěvují. Jako důvod uvedli, že služby nabízené knihovnami, jim nevyhovují.

Někteří z respondentů navštěvují i více knihoven najednou. Knihovny, které v dotazníku uvedli: Městská knihovna Jihlava, Městská knihovna v Lounech, Obecní knihovna v Kosoři, Knihovna digitálních dokumentů pod MUNI – Tereisias v Brně, Digitální knihovny centra Tereza, Knihovny OS Integrace, Portál vysokoškolských knihoven pro zrakově postižené a univerzitní knihovny UK Praha.

Nejvíce respondentů, přesněji 38, navštěvuje Knihovnu a tiskárnu pro nevidomé K. E. Macana, ať už osobně nebo přes jejich digitální knihovnu. Dva respondenti navštěvují Národní knihovnu v Praze, 6 Městskou knihovnu v Praze, 10 respondentů navštěvuje Knihovnu digitálních dokumentů SONS a 17 respondentů navštěvuje některou z výše uvedených knihoven.

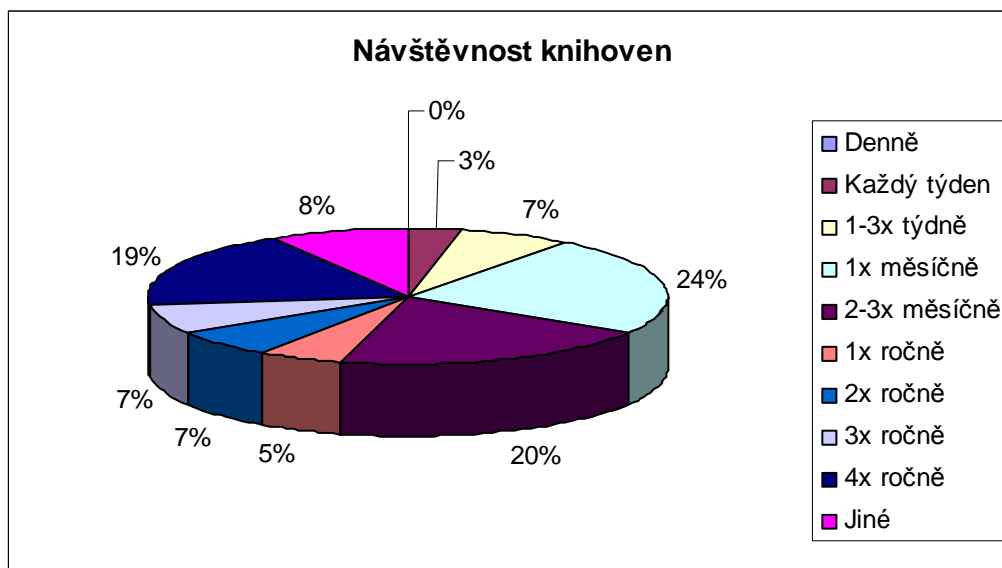
3.3 Návštěvnost knihoven a jejich webových stránek

Někteří respondenti knihovny nenavštěvují, ale využívají zásilkové služby nebo jen služeb digitálních knihoven. Jiní zase nenavštěvují webové stránky knihoven. Ti, kteří navštěvují více knihoven, často uvádí u každé knihovny jinou návštěvnost.

Tabulka 5: Návštěvnost knihoven

Frekvence	Počet	Procento
Denně	0	0%
Každý týden	2	3%
1-3x týdně	4	7%
1x měsíčně	14	24%
2-3x měsíčně	12	20%
1x ročně	3	5%
2x ročně	4	7%
3x ročně	4	7%
4x ročně	11	19%
Jiné	5	8%

Graf 4: Návštěvnost knihoven

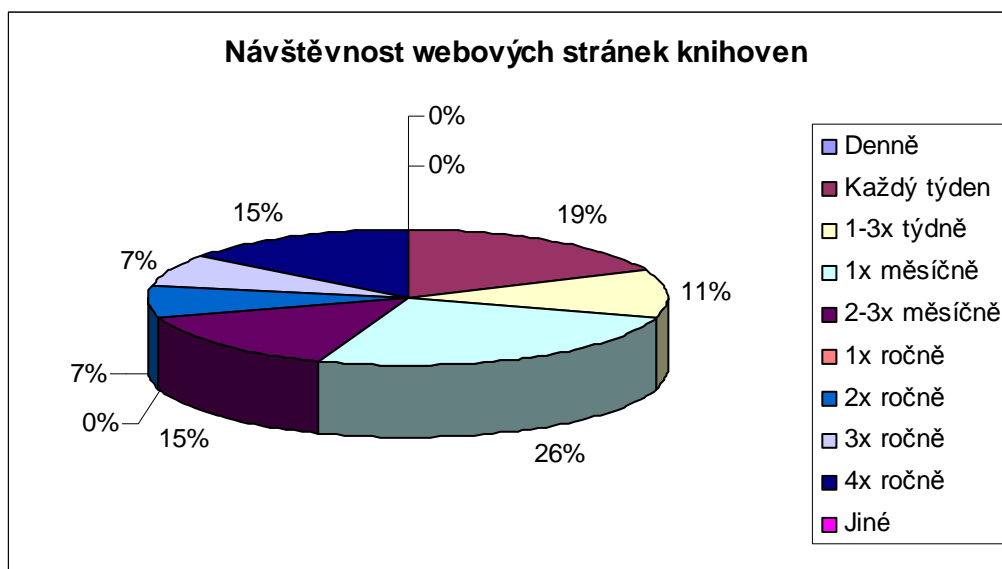

První část se týká osobní návštěvy knihovny. Žádný z respondentů, kteří jsou uživateli knihoven, nenavštěvuje knihovnu denně. Každý týden navštěvují knihovnu pouze dva respondenti, 1-3x týdně 4 respondenti. Nejvíce respondentů navštěvuje knihovnu jednou měsíčně. Druhý nejvyšší počet respondentů, a to 12, navštěvuje knihovnu 2-3x měsíčně. Čtvrtletně navštěvuje knihovnu celkem 11 z dotazovaných respondentů. 3x a 2x ročně navštíví knihovnu shodně 4 respondenti, 1x ročně tři respondenti. Jinou návštěvnost knihoven, často 6x nebo 8x ročně, uvedlo 5 respondentů.

Tabulka 6: Návštěvnost webových stránek knihoven

Frekvence	Počet	Procento
Denně	0	0%
Každý týden	5	19%
1-3x týdně	3	11%
1x měsíčně	7	26%
2-3x měsíčně	4	15%
1x ročně	0	0%
2x ročně	2	7%
3x ročně	2	7%
4x ročně	4	15%
Jiné	0	0%

Graf 5: Návštěvnost webových stránek knihoven

Do této části je zahrnuto jak navštěvování klasických webových stránek knihoven tak návštěvnost knihoven digitálních dokumentů. Návštěvnost webových stránek knihoven je ze strany respondentů poměrně vyrovnaná:

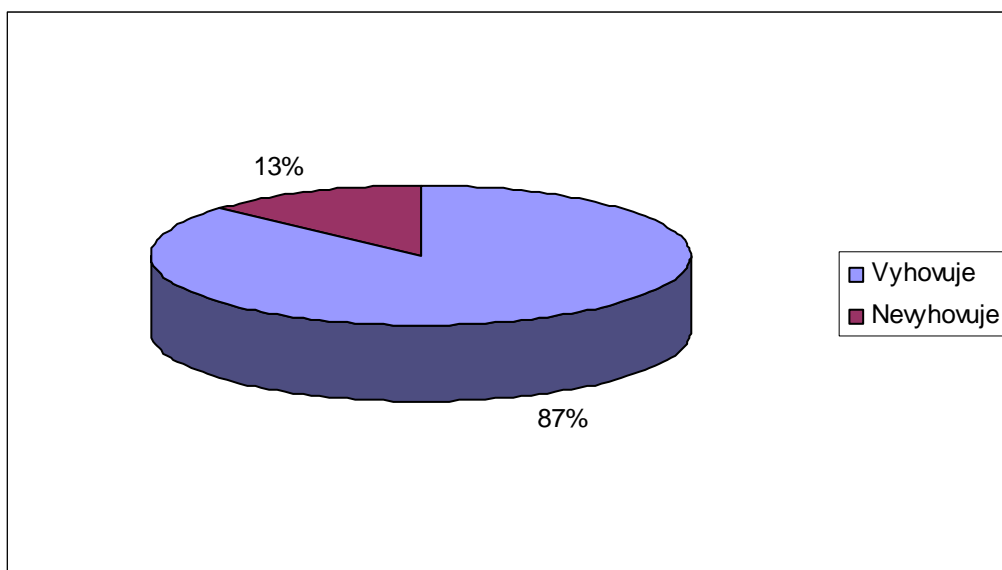
- 4 respondenti 4x ročně
- 2 respondenti 3x ročně
- 2 respondenti navštěvují weby 2x ročně
- 4 respondenti 2-3x měsíčně
- 7 respondentů 1x měsíčně
- 3 respondenti 1-3x týdně
- 5 respondentů každý týden
- žádný z respondentů nenavštěvuje webové stránky dané knihovny denně

3.4 Výpůjční doba

Tabulka 7: Výpůjční doba

	Počet	Procento
Vyhovuje	39	87%
Nevyhovuje	6	13%

Graf 6: Výpůjční doba

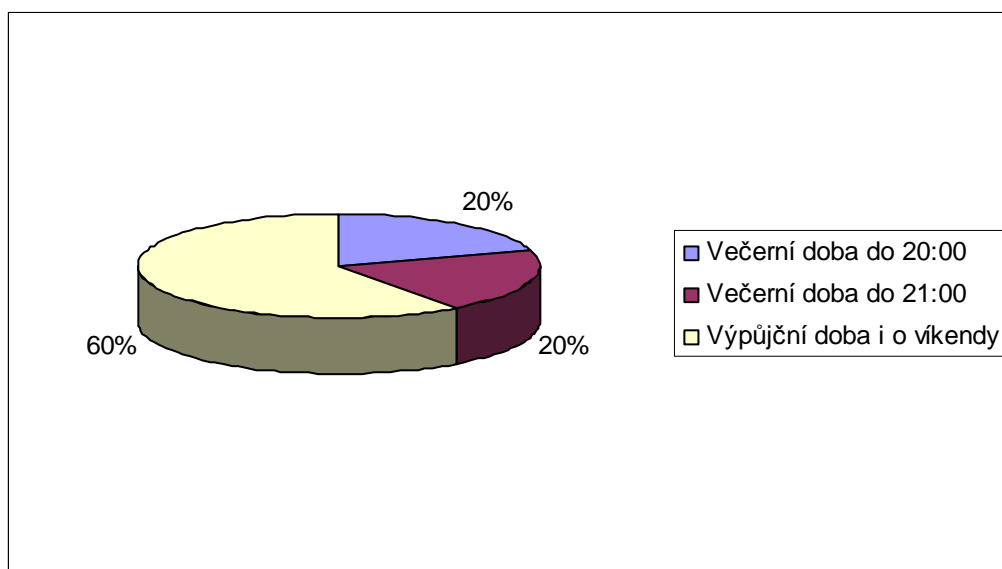
39 respondentů považuje výpůjční dobu knihovny za vyhovující, jen šesti respondentům nevyhovuje.

3.4.1 Navrhované řešení

Tabulka 8: Navrhované řešení výpůjční doby

Navrhované řešení	Počet	Procento
Večerní doba do 20:00	2	20%
Večerní doba do 21:00	2	20%
Výpůjční doba i o víkendy	6	60%

Graf 7: Navrhované řešení výpůjční doby

Respondenti nespokojení s výpůjční dobou mohli navrhnout řešení, které by jim vyhovovalo. Měli na výběr z několika možností a mohli jich označit i více.

6 respondentů navrhovalo výpůjční dobu i o víkendy a po dvou respondentech bylo navrhovaným řešením prodloužená výpůjční doba i na večerní hodiny.

3.5 Znáte služby knihoven?

Tabulka 9: Znalost a využívání služeb knihoven

Služby	Znám a využívám	Znám, nevyžívám	Neznám, chtěl(a) bych využívat	Neznám a nechci využívat
Výpůjční	51	0	0	0
MVS	2	26	8	12
Rešeršní	5	16	9	18
Informační	20	14	11	3
Referenční	6	16	17	5
Ptejte se knihovny	17	17	7	7
Přístup k internetu	16	25	2	5
Kurzy	0	30	4	14
Kopírování	10	26	0	12

Tři z dotazovaných respondentů uvedli, že jim stačí jen půjčování knížek a jiné služby nepotřebují a nevyžívají je. Proto jen označili výpůjční služby za ty, které znají a využívají je.

Druhou nejznámější a nejvyžívanější službou jsou služby informační. Nejvíce respondentů ale označovalo služby v kategorii „Znám, nevyžívám“. V této části je mým cílem vyhodnocení využívání a nevyžívání služeb:

- meziknihovní výpůjční služby nevyžívá 49 respondentů
- rešeršní služby nevyžívá 46 respondentů
- informační služby nevyžívá 31 respondentů
- referenční služby nevyžívá 41 respondentů
- službu „Ptejte se knihovny“ nevyžívá 44 respondentů
- přístup k internetu nevyžívá 35 respondentů
- kurzy nevyžívá žádný z respondentů
- kopírovací služby nevyžívá 41 respondentů

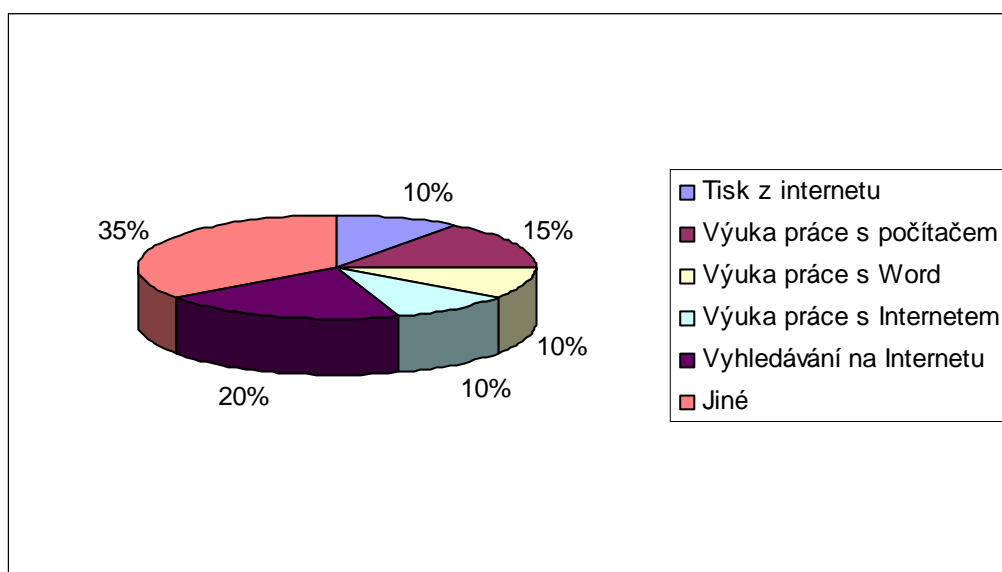
Tato část potvrdila mou hypotézu, že zrakově postižení uživatelé knihoven příliš nevyužívají nabízené služby. Všechny 51 dotazovaných uživatelů knihoven využívá jen jediné služby a to výpůjční.

3.5.1 Navrhované řešení

Tabulka 10: Služby, které respondenti postrádají

Navrhované řešení	Počet	Procento
Tisk z internetu	2	10%
Výuka práce s počítačem	3	15%
Výuka práce s Word	2	10%
Výuka práce s Internetem	2	10%
Vyhledávání na Internetu	4	20%
Jiné	7	35%

Graf 8: Služby, které respondenti postrádají

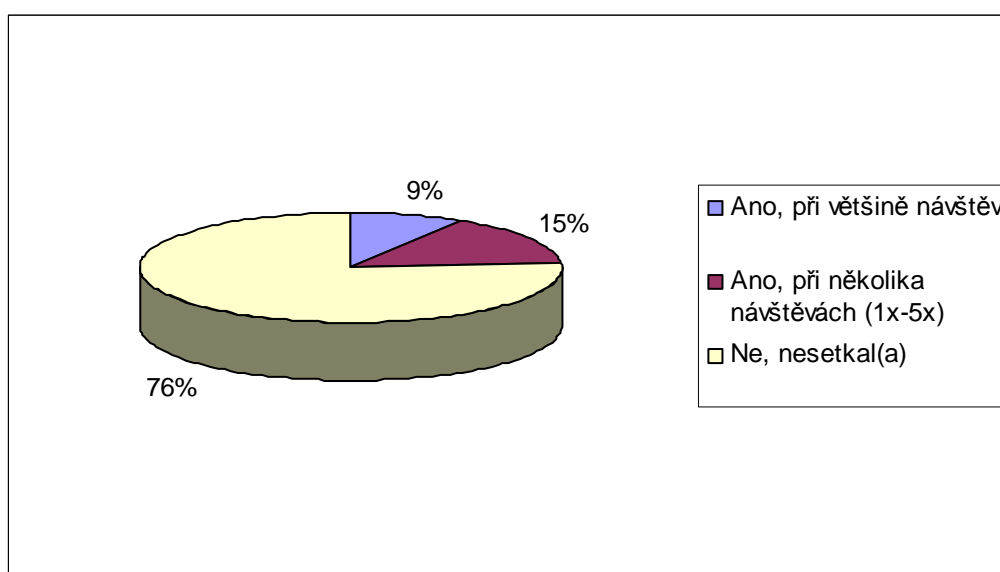
20 dotazovaných uvedlo služby, které v knihovně postrádají. 2 respondenti navrhovali možnost tisknout přímo z internetu, výuku práce s Wordem a Internetem. 3 respondenti navrhli možnost výuky práce s počítačem a 4 vyhledávání na Internetu. Jednou z nejčastějších navrhovaných služeb byla možnost připojení notebooku do zásuvky a Wi-fi.

3.6 Setkal(a) jste se s neprofesionálním přístupem knihovníka?

Tabulka 11: Setkání s neprofesionálním přístupem knihovníka

	Počet	Procento
Ano, při většině návštěv	4	9%
Ano, při několika návštěvách (1x-5x)	7	15%
Ne, nesetkal(a)	35	76%

Graf 9: Setkání s neprofesionálním přístupem knihovníka

Profesionalitu zaměstnanců knihoven hodnotilo 46 respondentů. Z pohledu zrakově postižených uživatelů dopadli zaměstnanci knihoven velice dobře. 35 respondentů se s neprofesionálním přístupem nikdy nesetkalo. 7 respondentů se s neprofesionalitou zaměstnanců setkalo jen při několika návštěvách a čtyři respondenti při většině návštěv.

3.7 Zhodnoťte postoj zaměstnanců knihovny ke zrakově postiženým

V této otázce měli zrakově postižení uživatelé knihoven ohodnotit postoj zaměstnanců knihoven jako ve škole. 1 je nejlepší a 5 nejhorší.

Tabulka 12: Zhodnocení postoje zaměstnanců knihoven

	1	2	3	4	5
Schopnost knihovníka zvládat odborné problémy	20	19	5	2	0
Ochota knihovníka pomoci s odbornými problémy	27	10	9	0	0
Umí knihovník s Vámi komunikovat?	21	18	7	0	0
Vstřícnost knihovníka	28	8	10	0	0
Trpělivost knihovníka	28	8	10	0	0

Profesionalitu a postoj zaměstnanců knihovny hodnotilo 46 respondentů. S neprofesionálním přístupem knihovníka se setkalo 11 respondentů. Za celkovou známku získali zaměstnanci knihoven 1,7. Z toho schopnost knihovníka zvládat odborné problémy byla hodnocena známkou 1,8; ochota knihovníka pomoci s odbornými problémy 1,6; schopnost knihovníka komunikovat se zrakově postiženým čtenářem byla hodnocena známkou 1,7; vstřícnost a trpělivost knihovníka byly shodně hodnoceny známkou 1,6.

3.8 Celkové hodnocení

Z 53 dotazovaných respondentů knihovnu nenavštěvují jen dva a to z důvodu, že služby nabízené knihovnami je nezajímají.

Nejčastěji navštěvovanou knihovnou ze strany respondentů je Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana, ale i přesto je s touto knihovnou část respondentů nespokojená a poukazuje na nejrůznější problémy a nedostatky.

Jedinou službou, kterou využívá všech 51 respondentů je služba výpůjční. Tři z těchto respondentů uvedli, že jim stačí jen půjčování knih a jiné služby nepotřebují a tedy je ani nevyužívají. Většina respondentů tyto služby sice zná, ale nevyužívá je. Na základě vypracované tabulky je možné říci, že má hypotéza je pravdivá.

Někteří respondenti však různé služby v knihovnách postrádají. Uvedli možnost připojit vlastní notebook do zásuvky, možnost wi-fi, převod psaného textu do elektronické podoby, MVS mezi jednotlivými pobočkami knihovny, seznámení nových čtenářů s vyhledáváním v elektronickém formuláři. Jeden z respondentů uvedl, že kurzovné SONS je příliš vysoké a že by rád měl k dispozici nějaké kurzy

zdarma. Dále jim chybí možnost tisknout z internetu a kurzy jako je práce s počítačem, práce s textovým editorem Word a práce s internetem.

Jedna z respondentek, která tuto problematiku sleduje, uvedla, že kurzy pořádají i jiné organizace, především centra pro zrakově postižené. Kurzů je podle jejího názoru nadbytek a knihovnám by se nevyplatilo takové kurzy pro těžce zrakově postižené a nevidomé pořádat. Pro knihovny by bylo náročné pořádat je i z toho důvodu, že lidé se těžkým zrakovým postižením a nevidomí potřebují „*toho svého odborníka*“ – asistenta. Přestože se této problematice věnuji jen krátkou dobu, tak s tímto názorem souhlasím. Knihovny takovéto služby zrakově postiženým uživatelům ani nenabízí a spíše pořádají besedy a akce podobného typu.

Přestože klasické veřejné knihovny vlastní dokumenty v Braillově písmu, zrakově postižení využívají spíše zvukové dokumenty. Může to být způsobeno tím, že lidé, kteří o zrak přišli v průběhu života, zvláště pak v pozdějším věku, se Braillovu písmu už nechtějí učit a tudíž jej neovládají. U lidí, kteří jsou zrakově postižení od dětství, je např. po výuce ve speciální škole znalost Braillova písma samozřejmostí.

Lidé, kteří přišli o zrak vlivem úrazu nebo s postupem věku, by určitě neměli ztratit kontakt s okolím. A v tom by knihovny měly hrát důležitou roli.

*„Všechno, co řekneš, se vykoná
vyznáš-li se v knihách.
Vnikni do knih, ulož je do svého srdce
a vše, co řekneš, bude znamenité.“*

Tyto verše, pocházející z básnického díla „Správná nauka“, složil staroegyptský písař přibližně 3.500 let př. n. l. [21]. Už v té době bylo jisté, že schopnost čtení a psaní je základem nejen gramotnosti, ale vlastní schopnosti komunikace. Ani v současné době poslech zvukových dokumentů nemůže tuto schopnost nijak nahradit. A právě proto by ji knihovny měly podporovat také (nejen) u zrakově postižených.

Přestože převážná většina respondentů, kteří vyplňovali dotazníky, knihovny navštěvuje, je mnoho zrakově postižených, kteří do knihoven nedochází. Ve výše uvedených případech by knihovny mohly ve spolupráci s centry pro zrakově postižené pořádat kurzy výuky Braillova písma a to jak čtení tak i psaní. Knihovny

by také měly podporovat tu skupinu zrakově postižených, kteří již číst a psát v Braillově písmu dokáží a to, například po vzoru Krajské knihovny Karlovy Vary, podporováním soutěží ve čtení a psaní či jinými projekty.

Protože (a to platí nejen v knihovnictví) je nejlepší propagací reklama, další možností, jak „přilákat“ zrakově postižené k využívání knihoven jsou dny otevřených dveří, nejlépe také ve spolupráci s centry pro zrakově postižené. Knihovny tak mohou zrakově postiženým ukázat své, jim určené, technické zázemí a jak s jednotlivými pomůckami pracovat. Dále by se mohli dozvědět jaký fond knihovna vlastní a také zda (a jaké) kurzy či akce pořádá.

Podle České terminologické databáze knihovnictví a informační vědy je knihovna *kulturní, informační a vzdělávací instituce, která shromažďuje, zpracovává a uchovává organizovanou sbírku dokumentů a poskytuje knihovnické a informační služby uživatelům*. Už jen podle této definice by i lidé se zrakovým postižením měli kontakty s knihovnami zahrnout do svých každodenních činností.

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo zmapování přístupnosti běžných knihoven vůči lidem se všemi stupni zrakového postižení a zjištění, zda jsou knihovny lidmi se zrakovým postižením navštěvovány.

V teoretické části jsem uvedla, kdo vlastně jsou osoby se zdravotním postižením, zvláště pak osoby se zrakovým postižením a také jsem zmínila legislativu, která se týká zdravotně postižených.

Dále jsem vypsala jednotlivé technické prostředky, které mohou využívat osoby se zrakovým postižením na počítačích a služby knihoven, které by měly být neustále zlepšovány. Na závěr této části jsem nastínila vývoj Braillova písma.

V praktické části jsem se věnovala konkrétním knihovnám. Uvedla jsem zde 13 knihoven z celé České republiky a zda mají speciální oddělení určené zrakově postiženým uživatelům, rozsah fondu, technické zázemí a případně speciálně poskytované služby.

V další části jsem zpracovala výsledky z dotazníků do grafů a tabulek, které jsem následně celkově vyhodnotila. Na základě analýzy jsem zjistila, že lidé se zrakovým postižením sice knihovny navštěvují, ale nevyužívají všechny služby, které jim knihovny nabízí. Na základě výpovědí respondentů jsem zjistila, že kromě výpůjčních služeb nemají potřebu jiné služby využívat.

POUŽITÁ LITERATURA

1.

Google [online]. Mountain View (CA) : Google Inc., c2006 [cit. 2010-05-01]. Dostupný z WWW: <<http://www.google.com>>.

2.

WHO [online]. World Health Organization, c2010 [cit. 2010-05-01]. Dostupný z WWW: <<http://www.who.int/mediacentre/news/releases/2003/pr73/en/>>.

3.

SONS [online]. Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR, c2002-2010. Dostupný z WWW: <www.sons.cz>.

4.

IFLA. *Služby veřejných knihoven : směrnice IFLA/UNESCO pro rozvoj*. 2002. Dostupný také z WWW: <<http://archive.ifla.org/VII/s8/news/pg01-cz.pdf>>. ISBN 80-85851-14-8.

5.

PETROVÁ, Jana. *Výživa jedinců se zdravotním postižením*. Brno, 2009. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně. Vedoucí práce Zuzana Derflerová Brázdová.

6.

LICKOVÁ, Dana. *Průzkum knihoven na Vysočině : možnost aplikace některých řešení bezbariérovosti v Knihovně Matěje Josefa Sychry ve Žďáře nad Sázavou*. Praha, 2006. Absolventská práce. Vyšší odborná škola informačních služeb. Vedoucí práce Ladislav Kurka.

7.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách [online]. c1996-2010 [cit. 2010-05-01]. Dostupný z WWW: <https://sluzbyprevence.mpsv.cz/dok/zakon-108_2006.pdf>.

8.

Zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím [online]. c 1999-2010 [cit. 2010-05-01]. Dostupný z WWW: <https://sluzbyprevence.mpsv.cz/dok/zakon-106_1999.pdf>.

9.

Zákon č. 277/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb [online]. c 2001-2010 [cit. 2010-05-01]. Dostupný z WWW: <http://www.mkcr.cz/assets/literatura-a-knihovny/zakon_c_257_2001_Sb.doc>.

10.

KRHUTOVÁ, Lenka [et al]. *Občané se zdravotním postižením a veřejná správa*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2005. 268 s. Dostupný také z WWW: <<http://kvalitavpraxi.cz/res/data/001/000205.pdf>>. ISBN 80-244-1168-7.

11.

SOUČKOVÁ, Marie. Projev na mezinárodní konferenci „Zdravotně postižení – programy pro 21. století“. In JESENSKÝ, Ján [et al.]. *Zdravotně postižení : programy pro 21. století*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2003. s. 15-17. ISBN 80-7041-834-8.

12.

PFEIFFER, Jan. Kdo je zdravotně postižený?. In JESENSKÝ, Ján [et al.]. *Zdravotně postižení : programy pro 21. století*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2003. s. 47-49. ISBN 80-7041-834-8.

13.

LEVICKÁ, Jana. Zmeny postihnutia v čase. In JESENSKÝ, Ján [et al.]. *Zdravotně postižení : programy pro 21. století*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2003. s. 50-56. ISBN 80-7041-834-8.

14.

STREIT, Vincenc. Legislativa České republiky zaměřená na zdravotně postižené občany. In *Služby knihoven zdravotně postiženým uživatelům*. Uspořádal Vincenc Streit ve spolupráci s Miroslavem Resslererem a Zlatou Houškovou. Praha : Národní knihovna ČR, 2004. s. 30-34. ISBN 80-7050-455-2.

15.

BUBENÍČKOVÁ, Hana. Počítačová gramotnost a Internet pro nevidomé. In *Služby knihoven zdravotně postiženým uživatelům*. Uspořádal Vincenc Streit ve spolupráci s Miroslavem Resslererem a Zlatou Houškovou. Praha : Národní knihovna ČR, 2004. s. 47-59. ISBN 80-7050-455-2.

16.

RESSLER, Miroslav. Směrnice IFLA pro služby knihoven uživatelům, kteří čtou v Braillově písmu. In *Služby knihoven zdravotně postiženým uživatelům*. Uspořádal Vincenc Streit ve spolupráci s Miroslavem Resslererem a Zlatou Houškovou. Praha : Národní knihovna ČR, 2004. s. 66-69. ISBN 80-7050-455-2.

17.

RESSLER, Miroslav. Služby knihoven pro tělesně a smyslově postižené občany a občany, kteří mají problémy s učením. In *Služby knihoven zdravotně postiženým uživatelům*. Uspořádal Vincenc Streit ve spolupráci s Miroslavem Resslererem a Zlatou Houškovou. Praha : Národní knihovna ČR, 2004. s. 70-81. ISBN 80-7050-455-2.

18.

TURKOVÁ, Dagmar. Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana. In *Služby knihoven zdravotně postiženým uživatelům*. Uspořádal Vincenc Streit ve spolupráci s Miroslavem Resslererem a Zlatou Houškovou. Praha : Národní knihovna ČR, 2004. s. 118-120. ISBN 80-7050-455-2.

19.

VEJSADOVÁ, Jana. Služby občanům se specifickými potřebami v Krajské knihovně Vysočiny. In *Služby knihoven zdravotně postiženým uživatelům*. Uspořádal Vincenc

Streit ve spolupráci s Miroslavem Resslererem a Zlatou Houškovou. Praha : Národní knihovna ČR, 2004. s. 121-129. ISBN 80-7050-455-2.

20.

STREIT, Vincenc. Další příklady některých zajímavých aktivit veřejných knihoven v ČR. In *Služby knihoven zdravotně postiženým uživatelům*. Uspořádal Vincenc Streit ve spolupráci s Miroslavem Resslererem a Zlatou Houškovou. Praha : Národní knihovna ČR, 2004. s. 130-133. ISBN 80-7050-455-2.

21.

CEJPEK, Jiří [et al.]. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. Praha : Karolinum, 2002. 247 s. ISBN 80-246-0323-3.

22.

ŠTECH, Stanislav; VÁGNEROVÁ, Marie; HADJ-MOUSSOVÁ, Zuzana. *Psychologie handicapu : část 1 : handicap jako psychosociální problém*. Liberec : Technická univerzita, 1997. 88 s. ISBN 80-7083-209-8.

23.

BAZALOVÁ, Eva. Služby veřejných knihoven zdravotně postiženým uživatelům. *Knihovnický zpravodaj Vysočina* [online]. 2004, roč. 4, č.1 [cit 2010-05-01]. Dostupný také z WWW: <<http://kzv.kkvysociny.cz/archiv.aspx?id=426&idr=2&idci=6>>. ISSN 1213-8231.

24.

JURMANOVÁ VOLEMANOVÁ, Věra. Budování sbírek pro zrakově postižené z pohledu legislativy. *Ikaros* [online]. 2009, roč. 13, č. 12 [cit. 2010-05-01]. Dostupný z WWW: <<http://www.ikaros.cz/budovani-sbirek-pro-zrakove-postizene-z-pohledu-legislativy>>. ISSN 1212-5075.

25.

Výroční zpráva za rok 2009. Praha : Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana, 2009. 21s. Dostupný z WWW: <<http://www.ktn.cz/pop/attachments/Vyroční%20zpráva%202009%20web.pdf>>.

Seznam obrázků

Obrázek 1: Kamerová lupa

Obrázek 2: Braillský řádek

Obrázek 3: Braillský řádek – detail

Seznam grafů

Graf 1: Pohlaví respondentů

Graf 2: Věk respondentů

Graf 3: Navštěvované knihovny

Graf 4: Návštěvnost knihoven

Graf 5: Návštěvnost webových stránek knihoven

Graf 6: Výpůjční doba

Graf 7: Navrhované řešení výpůjční doby

Graf 8: Služby, které respondenti postrádají

Graf 9: Setkání s neprofesionálním přístupem knihovníka

Seznam tabulek

Tabulka 1: Srovnání jednotlivých knihoven

Tabulka 2: Pohlaví respondentů

Tabulka 3: Věk respondentů

Tabulka 4: Navštěvované knihovny

Tabulka 5: Návštěvnost knihoven

Tabulka 6: Návštěvnost webových stránek knihoven

Tabulka 7: Výpůjční doba

Tabulka 8: Navrhované řešení výpůjční doby

Tabulka 9: Znalost a využívání služeb knihoven

Tabulka 10: Služby, které respondenti postrádají

Tabulka 11: Setkání s neprofesionálním přístupem knihovníka

Tabulka 12: Zhodnocení postoje zaměstnanců knihoven

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

KFBZ	Krajská knihovna Františka Bartoše
KJM	Knihovna Jiřího Mahena v Brně
KKKV	Krajská knihovna Karlovy Vary
KKV	Krajská knihovna Vysočiny
KMJS	Knihovna Matěje Josefa Sychry
KTN	Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana
MKK	Městská knihovna Kyjov
MKP	Městská knihovna v Přerově
MKT	Městská knihovna v Třebíči
MLP	Městská knihovna v Praze
MVS	Meziknihovní výpůjční služby
NK	Národní knihovna v Praze
OCR	Optical Character Recognition (Optické rozpoznávání textu)
OKPB	Knihovna Petra Bezruče v Opavě
RKKA	Regionální knihovna Karviná
SONS	Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR
SVK	Středočeská vědecká knihovna Kladno
WHO	World Health Organization

AKCE POBOČEK REGIONÁLNÍ KNIHOVNY KARVINÁ PRO HANDICAPOVANÉ SPOLUOBČANY

POBOČKA KARVINÁ – MIZEROV

Informační oddělení

- na pobočce jsou k vypůjčení zvukové knihy – 70 titulů
- proběhlo promítání filmu Mazaný Filip pro nevidomé a těžce zrakově postižené – ve spolupráci s Oblastní pobočkou Sjednocené organizace nevidomých a slabozrakých Karviná

Oddělení pro děti a mládež

- besedy a knihovnické lekce pro Dětský domov Srdce, Základní zvláštní školu Komenského se speciálním zaměřením
- promítání filmů v kinosále se zúčastňují také děti ze Základní zvláštní školy Komenského

POBOČKA KARVINÁ – HRANICE

- pobočka nabízí k vypůjčení knihy psané Braillovým písmem – 58 titulů
- GALAXIE CENTRUM POMOCI O.S., DENNÍ STACIONÁŘ – klienti stacionáře navštěvují pobočku
- výstavy dětí Mateřské školy Karola Sliwki - mateřská škola pro zrakově postižené děti

POBOČKA KARVINÁ – RÁJ

- pobočka pořádá výstavy dětského stacionáře Eunika, Základní zvláštní škola Vydmuchovej, Domov pro postižené děti a mládež HOSANA
- speciální besedy pro zrakově postižené děti
- pracovní praxe klienta Denního stacionáře "Dům V Aleji" Karviná – Ráj v knihovně

POBOČKA KARVINÁ – NOVÉ MĚSTO

- besedy a knihovnické lekce pro Základní školu Komenského se speciálním zaměřením

POBOČKA KARVINÁ – FRYŠTÁT

Středisko hudby a umění

- pobočka pořádá výstavy dětského stacionáře Eunika, Dětský domov Srdce

Středisko polské literatury

- Základní zvláštní škola Vydmuchove se zúčastňuje výtvarných soutěží

Městské informační centrum

- Základní zvláštní škola Vydmuchove se zúčastňuje výstav v Galerii Pod Věží a besed
- MIC navštěvují postižení spoluobčané

Regionální knihovna Karviná získala v roce 2010 dotaci z programu VISK 3 – Informační centra veřejných knihoven – na „Pořízení barevné stolní kamerové lupy pro slabozraké občany“. Lupa bude instalována na pobočce RKK Karviná –Hranice.

DOTAZNÍK PRO ZRAKOVĚ POSTIŽENÉ

1. **Navštěvujete nějakou knihovnu?** Pokud ano, uveďte prosím název knihovny a pokračujte na otázce číslo 3. Pokud ne, vyplňte jen otázku číslo 2.

- Ano
  - Knihovna pro nevidomé K. E. Macana
  - Národní knihovna v Praze
  - Městská knihovna v Praze
  - SONS ČR – knihovna digitálních dokumentů
  - Jiné (Prosím uveďte název knihovny)
- Ne

Návrhy / připomínky:

2. **Knihovnu nenavštěvuji z těchto důvodů:**

- Špatná zkušenost s jednáním zaměstnance knihovny
- Služby, které knihovna nabízí, mne nezajímají
- Služby, které knihovna nabízí, mi nevyhovují
  - Knihovna má špatné technické zázemí
  - Knihovna je vzdálená od mého bydliště
  - Z finančních důvodů
  - Nevyhovuje mi výpůjční doba
- Jiné

Návrhy / připomínky:

3. **Prosím zaškrtněte, jak často navštěvujete knihovnu? (Průměrný počet návštěv)**

Frekvence	Knihovna	Webové stránky knihovny
Denně		
Každý týden		
1 – 3x týdně		
1x měsíčně		
2 – 3x měsíčně		
1x ročně		
2x ročně		
3x ročně		
4x ročně		
Jiné		

Návrhy / připomínky:

4. Výpůjční doba Vám:

- Vyhovuje
- Nevhovuje

Pokud Vám nevhovuje, prosím navrhněte výpůjční dobu:

- Výpůjční doba od 7:00
- Večerní doba do 20:00
- Večerní doba do 21:00
- Večerní doba do 22:00
- Výpůjční doba i o víkendy
- Jiné

Návrhy / připomínky:

5. Znáte služby knihoven?

Služby	Znám a využívám	Znám, nevyžívám	Neznám, chtěl(a) bych využívat	Neznám a nechci využívat
Výpůjční služby				
Meziknihovní služby				
Rešeršní služby				
Informační služby				
Referenční služby				
Ptejte se knihovny				
Přístup k internetu				
Kurzy				
Kopírování				

6. Prosím uveďte, kterou službu v knihovně postrádáte; jakou byste uvítali.

- Tisk z internetu
- Kurzy určené přímo zrakově postižením
  - o Práce s počítačem
  - o Práce s textovým editorem Word
  - o Práce s programem na prohlížení webových stránek Internet Explorer
  - o Vyhledávání na internetu
- Jiné

Návrhy / připomínky:

7. Setkal(a) jste se s neprofesionálním přístupem knihovníka?

- Ano, pokaždé
- Ano, při většině návštěv
- Ano, při několika návštěvách (1x – 5x)
- Ne, nesetkal(a)

Návrhy / připomínky:

8. Zhodnot'te postoj zaměstnanců knihovny ke zrakově postiženým? (1-nejlepší)

	1	2	3	4	5
Schopnost knihovníka zvládat odborné problémy, se kterými se na něj obrátíte					
Ochota knihovníka pomoci s odbornými problémy					
Umí knihovník s Vámi komunikovat?					
Vstřícnost knihovníka					
Trpělivost knihovníka					

Návrhy / připomínky:

9. Jste:

- Žena
- Muž

10. Do které věkové skupiny patříte?

- 15 – 20 let
- 21 – 30 let
- 31 – 40 let
- 41 – 50 let
- 51 – 60 let
- 61 a více let

**Děkuji Vám za spolupráci a za trpělivost při vyplňování dotazníku.
Kristýna Louthanová**

KNIHOVNY SPOLUPRACUJÍCÍ S KTM

- Bratislava, <http://www.mestskakniznica.sk>
- Brno, <http://www.kjm.cz>
- Bruntál, <http://www.mekbruntal.cz>
- Břeclav, <http://www.knihovna-bv.cz>
- Bučovice, <http://knihovna.bucovice.cz>
- Český Krumlov, <http://www.knih-ck.cz>
- České Budějovice, <http://www.cbvk.cz>
- Dačice, <http://www.mkdac.cz>
- Havířov, <http://www.knih-havirov.cz>
- Havlíčkův Brod, <http://www.kkvysociny.cz>
- Hradec Králové, <http://www.knihovnahk.cz>
- Cheb, <http://knih-cheb.cz>
- Chomutov, <http://www.skks.cz>
- Jičín, <http://knihovna.jicin.cz>
- Jihlava, <http://www.knihovna-ji.cz>
- Jirkov, <http://www.knihovna-jirkov.cz>
- Karlovy Vary, <http://www.knihovna.kvary.cz>
- Kladno, <http://www.svklk.cz>
- Klatovy, <http://www.knih-kt.cz>
- Kutná Hora, <http://www.knihovna-kh.cz>
- Kyjov, <http://www.knihovna-kyjov.cz>
- Lanškroun, <http://www.knihovna-lanskroun.cz>
- Louny, <http://www.mkl.cz>
- Mladá Boleslav, <http://www.kmmb.cz>
- Náměšť na Hané, <http://www.firmy.cz>
- Nový Jičín, <http://www.knihovnanj.cz>
- Olomouc <http://www.vkol.cz>
- Opava, <http://www.okpb.cz>
- Ostrava, <http://www.kmo.cz>
- Ostrava, <http://www.svkos.cz>
- Ostrov, <http://www.mkostrov.cz>
- Pardubice, <http://www.knihovna-pardubice.cz>
- Pečky, <http://pecky.knihovny.net>
- Pelhřimov, <http://www.knih-pe.cz>
- Plzeň, <http://www.svkpl.cz>
- Poděbrady, <http://www.knihovna-pdy.cz>
- Polička, <http://www.knihovna.policka.org>
- Praha 7, <http://www.cestadomu.cz>
- Prostějov, <http://knihovna.prostejov.cz>
- Přerov, <http://www.knihovnaprerov.cz>
- Rokycany, <http://www.rokycany.cz>
- Rožnov pod Radhoštěm, <http://www.knir.cz>
- Rumburk, <http://www.mkrbk.cz>
- Sedlčany, <http://www.knihovna-se.cz>

- Sokolov, <http://www.mksokolov.cz>
- Strakonice, <http://www.knih-st.cz>
- Svitavy, <http://www.booksy.cz>
- Šumperk, <http://www.knihovnaspk.cz>
- Tábor, <http://www.vkta.cz>
- Trutnov, <http://www.mktrutnov.cz>
- Třebíč, <http://www.knihovnatr.cz>
- Turnov, <http://www.knihovna.turnov.cz>
- Uherské Hradiště, <http://www.knihovnabbb.cz>
- Ústí nad Labem, <http://www.svkul.cz>
- Ústí nad Orlicí, <http://www.knihovna-uo.cz>
- Valašské Meziříčí, <http://www.mekvalmez.cz>
- Vizovice <http://www.cmail.cz/knihovna.vizovice>
- Vsetín, <http://www.mvk.cz>
- Vysoké Mýto, <http://knihovna.vmyto.cz>
- Zlín, <http://www.kfbz.cz>
- Znojmo, <http://www.knihovnazn.cz>
- Žďár nad Sázavou, <http://www.knihzdar.cz>

ZÁKLADNÍ SADA BRAILLOVA PÍSMĀ. Pramen: www.sons.cz

a		b		c		d		e	
l		2		3		4		5	
f		g		h		i		j	
6		7		8		9		0	
k		l		m		n		o	
p		q		r		s		t	
%		v		w		x		y	
u		v		w		x		y	
z		á		č		d'		é	
ě		i		ň		ó		ř	
š		ť		ú		û		ý	
ž		.		š		:		;	
-		+		/		?		!	
"		(		)		*			